

MESLEK ETİĞİ VE HARİTA SEKTÖRÜ

Doç. Dr. Erol KÖKTÜRK

GİRİŞ

Bu bildiri benden 8. Harita Kurultayı Yürütme Kurulu tarafından istendi. Bildiriyi hazırlamaya başladıktan sonra, ilişkide olduğum meslektaşlarım, dostlarım ve mesaide bulunduğum kişiler üzerinde yaptığım yoklamalarda farklı yaklaşımlar ortaya çıkıyordu:

- “Ülkede yıllardan beri yaşananların sonunda etik mi kaldı ki meslek etiği olsun!..” diyenler vardı.
- Hemen meslekte uygulamalardan örnekler sıralayanlar vardı... Ki örneklerin sayısı hep artıyordu...
- “Yaz, bak bu da etik”...diyerek yardımcı olanlar vardı...
- Ama, “etik, günümüzün bunalımlı ortamında soğuk bir konu...” diyenler de oldu...

Öte yandan, yalnızca bu bildirin hazırlanması döneminde yaşanan bazı olaylar da bu bildiriye yaklaşımı etkiledi ve biçimlendirdi.

- Beyaz Enerji Operasyonu nedeniyle verilen gensoru görüşmelerinde Bakan Cumhurbaşkanlığı Ersümer, TBMM’deki konuşmasında, “Hukuken, siyaseten ve ahlaken istifa etmemi gerektiren bir neden yok” diyordu... Oysa aynı tarihlerde Almanya’da “Deli Dana” hastalığı nedeniyle Tarım Bakanı ve Sağlık Bakanı istifa ediyorlar, “bir suçumuz ve büyük bir kusurumuz değil, ama bazı ihmallerimiz var” diyorlardı.
- “Artık isim koyacak hayvan adı kalmadı” denilen yolsuzluk operasyonları alıp başını gidiyordu.
- Öte yandan 19 Şubat günlü MGK toplantısında Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında patlayan bunalımın temelinde ise, yolsuzlukların üzerine yeteri kararlılıkta gidilmiyor olması, yürütmenin yargıya baskı yapması, bu nedenlerle Anayasa’nın 108. maddesindeki yetki çerçevesinde Cumhurbaşkanının Devlet Denetleme Kurulu’nu devreye sokması yatıyordu.
- Sonra da bütün beklentiler boşa çıktı. Cumhuriyet tarihindeki en önemli ekonomik bunalım olarak nitelenen ve birkaç günde toplumun % 40 oranında fakirleşmesine neden olan bu olayın arkasından siyaset sahnesinden çekilen, olayda siyasi sorumluluğunu kabul eden olmadı. Kabak bürokratların başında patladı (daha doğrusu patlatıldı).
- Hapishanelerdeki “ölüm orucu” sürecinde hekimler arasındaki “meslek etiği” tartışmaları kafama takılıyordu.
- Biraz daha geri günlere gidince depremler var üzerinde uzun uzun tartışılan... Ama geriye ne kaldı tartışmalardan? Hangi köktenci düzenlemeler, değişimler bizim önümüze düştü? Yol gösterdi...

Bu arada konu üzerine okurken yeni boyutlar, öğeler, yaklaşımlar çıktı karşıma. Konuyu ele alırken bir sınırlandırma zorunluymuştu. İşte bu noktada öznel davranacaktım. Ama bu öznelik yine de benden beklentilere yanıt verebilmeliydi. Bunu sağlamaya çalıştım.

Sonunda, erişilebilen ve inceleme olanağı bulunan kaynaklardan yararlanılarak, ağırlıklı biçimde “**derleme**” olan bu bildiri oluştu.

Yapmaya çalıştığım, yüzyıllardan beri etik konusunda sürmüş tartışmaların bir bölümünü ele almak, bunları meslek etiğiyle ve ülkemiz koşullarıyla ilişkilendirmek... Bildirinin sınırları ve içeriği böyle oluştu.

Bildiriyi ele almaya başladığımda kafamda birçok soru işareti vardı. Kafama bugün de birçok sorunun çengeli asılmış durumda. Onlar olmadan yeni arayışlar başlıyorum.

Bu bildiriyle bir sonuca varmayı amaçlamadım. Açık uçlu bir bildiri olarak tasarladım... Amacım bu konudaki çabalara katkı yapmak, bunu denemek... Temel çıkış noktam bu oldu...

ERDEM VE ETİK ÜZERİNE SÖZLER - DÜŞÜNMEYE SÖZLERLE BAŞLAMAK

İsmail Hakkı BIÇAKÇIZADE	<i>Evvelleri “Ahlak Kitaplarda Kaldı” derlerdi, şimdi “Eski Kitaplarda Kaldı” diyeceğiz</i>
C. F. MEYER	<i>Ahlakın temeli, özgürlüktür</i>
Cemil Sena ORGUN	<i>Ahlak, insanın kendi kendini yenmesidir</i>
Raif Necdet KESTELLİ	<i>Ahlak, cemiyetin tabii bekçisidir</i>
Anatole FRANCE	<i>Ahlak, insanla beraber ve onun içinde doğar</i> <i>Ahlaksızlık, ahlakın var olmasının nedenidir</i>
Jean Jacques ROUSSEAU	<i>Ahlaksızlık, karanlıkların dostudur</i>
Bernard SHAW	<i>Ahlak duygumuz, ihtiraslarımızı kontrol eder</i> <i>Ahlaka aykırılık, ille de uygunsuz davranış anlamına gelmez: Uygun ya da uygunsuz, günün geçerli ideallerine uymayan davranışlar anlamına gelir</i> <i>Ahlak dediğiniz, toplumsal alışkanlıklar ve ortamın getirdiği gereksinmelerden başka nedir ki?</i> <i>- Sende ahlak yok mu, be adam?</i> <i>- Gelirim ona uygun değil, efendim.</i> <i>Bildiğimiz çocuk eğitimiyle, ahlaklı budalalar yetiştirebiliriz ancak...</i> <i>Erdem, kötü alışkanlıklardan kaçınmak değil, onlara istek duymamaktır</i> <i>Dünyada işlenen kötülüklerin hepsi de erdem adına işlenir</i>
Aristoteles	<i>Erdemsiz mutluluk olmaz</i>
Hesiodos	<i>Erdem, uzaklarda, ta uzaklardadır; ona götüren yol uzundur, diktir, çetindir; kan-ter içinde kalmadan çıkılmaz o yokuş</i>
Platon	<i>Erdem, iyiyi elde etme gücüdür</i>
Sokrates	<i>İnsanlar her zaman, her yerde acıkmışlardır; ama her zaman, her yerde erdemli olamamışlardır</i>
Fénelon	<i>Erdem ne kadar sade, ne kadar alçakgönüllü, ne kadar gösteriş düşmanı olursa o kadar saygı görür</i>
Plautus	<i>Gerçek erdem nedir bilir misiniz? Kendini beğenmemek, yaptıklarını yeter bulmamaktır</i>

ETİK KAVRAMI

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nde (1982), ahlak, "1. Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda buldukları davranış kuralları, aktöre. 2. Bu kuralları inceleyen bilim, töre bilim. 3. Kişinin içinde bulunduğu çevrede güdülen töreye uyma yetisi" olarak tanımlanıyor. Dictionnaire Larousse-Ansiklopedik Sözlük'te (1993-1994), "1. Bir toplumda, belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan ve mutlak olarak iyi olduğu düşünülen davranış kurallarının tümü. 2. Bir kişinin iyi yanlarını, huyunu veya karakterini belirten tutum ve davranışlarının tümü" biçimde değerlendiriliyor. Yine aynı sözlükte, felsefi olarak, ahlak, "bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını saptayan ve inceleyen bilim; iyinin ve kötünün bilimi" olarak; hukuksal açıdan da ahlak kuralları, "bir toplumda zaman içinde ortaya çıkan, devletin yaptırım gücünden yoksun olsalar da insan davranışlarını iyi veya kötü diye niteleyerek toplum hayatında düzenleyici rol oynayan kuralların tümü" biçiminde tanımlanmaktadır.

Sözcüğün kökenlerini irdeleyen Erdal ATABEK'e göre ahlak', sözcük olarak Arapça 'hulk' sözcüğünün çoğuludur, 'hulk' ise 'yaratılıştan gelen huy' anlamına gelmektedir. 'Ahlak' sözcüğü, böylece, "yaratılıştan gelen huylar" anlamını taşımaktadır.

'Moral' sözcüğü Fransızca bir sözcük olarak İngilizce'ye de girmiştir. Latince mos, moris (çoğulu mores) sözcüğünden gelmektedir ve 'doğruyu yanlışı belirleyen adetler' anlamını taşımaktadır.

'Moral' sözcüğü, bizim günlük dilimizde 'güvenli olup olmama', 'iyimserlik-kötümserlik', 'keyfinin yerinde olup olmaması' anlamlarında kullanılmaktadır.

'Etik' sözcüğü de Latince 'ethicus', eski Yunanca 'ethikos' olarak 'adetler, alışkanlıklar' anlamında kullanılmaktadır. 'Etik' sözcüğü, günümüzde 'meslek ahlakı' olarak özelleşmiş bir alanda kullanılmaktadır.

Böylece, Arapça kökenli 'ahlak' ile, Latince ve eski Yunanca kökenli 'moral' ve 'etik' sözcükleri arasında önemli bir fark bulunmaktadır. 'Ahlak' sözcüğü, insanın yaratılıştan gelen huylar olarak atalardan gelen huylara dikkat çekerken, 'moral' ve 'etik' sözcükleri toplumların kabul ettiği adetleri ve alışkanlıkları öne çıkarmaktadır.

'Moral' ve 'etik' kavramlarının ortak yanı, "toplumların iyi-kötü, doğru-yanlış, uygun-uygunsuz olarak kabul ettiği davranış kuralları" olmasıdır.

'**Ahlak**' kavramı, sonuçta, **insanların davranışlarını nitelendiren bir değer yargısı** olmaktadır. Ahlak, bu anlamıyla, "toplumların değer yargıları"ni temsil etmektedir.

Bu çalışmada da 'etik' kavramı, bu son anlamıyla ele alınacaktır. Ancak çalışma içinde bir özleştirme çabası bulunsa da, etik ve ahlak kavramlarının ikisi, aynı anlamda kullanılmaktadır. Çünkü bir örnek olarak, "ahlaksızlık" kavramının vurgusunu "etiksizlik" yapamıyor diye düşündüm.

ETİĞİN KÖKENLERİ VE KONUNUN BOYUTLARI

Bu konuyu Erdal ATABEK'in (1993: 134-136) yaklaşımıyla ele alalım. 'Etik', 'davranış kuralları' olarak tanımlanınca kökenlerinin de 'bireysel ve toplumsal' olmaları gerekiyor. 'Bireysel davranışlar', kişinin genetiğini de içine alan '*fizyolojik-psikolojik-sosyolojik gereksinimleri*'ne dayanmaktadır. İnsan, bireysel olarak neleri gereksiniyorsa, davranışları da ona yönelik olacaktır. Davranışlarımız, gereksinimlerimizin doyurulması için biçimlenmektedir. 'Toplumsal davranışlarımız' ise, gereksinimlerimizi doyurmak isterken toplumun 'iyi-doğru-uygun' dediği davranışları benimsememizi isteyecektir.

Böylece ‘davranışlarımızın bireysel kökeni’, gereksinmelerimizi karşılama hedefini gözetirken, ‘davranışlarımızın toplumsal kökeni’, bu davranışımızın toplumun ‘iyi-doğru-uygun’ ölçülerine uygun olmasına dikkatimizi çekecektir.

İç çatışmalarımız, çelişkilerimiz, ikilemelerimiz ise davranışlarımızın ‘bireysel’ ve ‘toplumsal’ kökenleri arasındaki çatışmalardan kaynaklanacaktır.

İsteklerimizle toplumun değer yargıları çatıştığı zaman ‘vicdan rahatsızlığı’ duyacak, birleştiği zaman ise ‘vicdan huzuru’nu yaşayacağız.

Onun için de, ‘etiğin kökenleri’ arasında hem kendi isteklerimiz, kendi beklentilerimiz, kendi doyumumuz yer alacaktır, hem de toplumun ‘iyi-doğru-uygun’ buldukları önem taşıyacaktır.

Toplumsal kurumların değer yargıları da ‘etiğin toplumsal kökenleri’ni temsil eder. Bu anlamda Aile Etiği, Din Etiği, Okul Etiği, İş Etiği, Komşuluk Etiği, Vatandaşlık Etiği, İnsanlık Etiği, Meslek Etiği, Hekimlik Etiği, Avukatlık Etiği, Öğretmenlik Etiği, Din Adamı Etiği, Ticaret Etiği, Siyaset Etiği gibi kategoriler çıkar ortaya.

Hemen her alanda ‘toplumsal kurumlar’, ‘toplumsal örgütler’ belli değer yargılarını, belli ilkeleri simgelerler.

Ortak değerler; dürüstlük, yalan söylememe, başkasının hakkını yememe, kendisine emanet edilen sırları açıklamama, karşısındakinin güç durumundan yararlanmama, acısı olanın acısını paylaşma, yardımlaşma, dayanışma, sıkıntıların aşılmasında yardımcı olma, kimseye zarar vermeme, zarara uğrayana yardımcı olma, bunun için kendi olanaklarının azalmasına razı olma, hatta bunu isteme, başkaları için yararlı olma, kendisine emanet edilen insanlara-canlılara-mala ve paraya zarar vermeme gibi pek çok davranış özelliği içerir.

Gelenekler, örfler ve adetler de, dinler de genel olarak insanların başka insanlarla olan ilişkilerine kurallar getirmiş ve ‘zarar vermeme, zararı azaltma, yarar sağlama’ temelinde ilkeler koymuştur.

Ancak, insanlar, bu ilkelerin doğru olduğunu kabul etmelerine karşın, bu ilkeleri çiğnemekten de geri kalmamışlardır.

Nedeni, etiği oluşturan asıl yasaların görünmemeleri, ortaya çıkmamalarıdır. **Etik, bir öğretiler ve neyi öğrettiği de temelinde yatan ideolojiye bağlıdır.** Bağlıdır, çünkü, ‘ahlak ve ahlaksızlık olgusu’, toplumların, giderek dünyanın sosyal ve ekonomik sisteminin temel karakterine bağlı olmaktadır.

Etiğin temel sorununun “**İyilik ve kötülük nedir?**”, “**İyiliğin ve kötülüğün kaynağı nedir?**”, “**İyiliğe ulaşmak ve kötülüğün kaçınmak nasıl olanaklı olabilir?**” gibi belli başlı üç soruya yanıt aramak olduğunu görüyoruz. Bu arayışın insanlık tarihi kadar eski olduğu da biliniyor (Fromm 1994: XXIV). Çünkü ahlak hep vardı ve var olmasını sürdürecektir. En ilkel toplumlarda bile belirli ahlak kurallarının varlığı bir gerçektir (Alada 1993: 3).

ETİK ÖĞRETİSİNE YÖNELİK TARTIŞMALAR (Bu Bölüm Sabırla Okunmalıdır...)

Ahlakçılık, insanların davranışlarını belli ilkelere göre düzenlemeleri ve belli güdüleri ötekilere yeğleyerek eğitmeleridir (Arat 1987: 72). Jon NUTTALL’a göre de (1997: 15) ahlak, yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile yaptıklarımızı ve yaptıklarımızın sonuçlarını değerlendirme ile ilgilidir.

“Çağdaş toplumda neyin doğru, neyin yanlış olduğu üzerine sorulacak birçok sorunun yanıtını her zaman net biçimde vermek olanaklı olamamaktadır. İşte bu nedenle zaten ahlakla ilgili felsefi sorular –ahlaki yargıların doğrulanıp yanlışlanabileceği nesnel bir duyunun olup olmadığına ilişkin radikal sorular da içinde- ilgi çekmekte ve gündeme yerleşmektedir” diyen Jon NUTTALL’ın (1997: 27-42, 220-234) yaklaşımını eksen alarak etik konusundaki tartışmaların bazılarını değinmek yararlı olabilir.

- Bir şeyi onayladığımıza ya da onaylamadığımıza ilişkin nedenler nelerdir? Ya da bu yargılarımızın dayandığı ölçütler var mıdır? Öte yandan bir şeyden hoşlanmak ya da hoşlanmamak dışında bir

şeyin iyi ya da kötü olduğunu söylemeyi normal nedenlerle destekleyen değer biçmelerin anlamı nedir? Çünkü bir şeyi onayladığımız ya da onaylamadığımız ilişkin nedenlerin verili olabilmesi her zaman karşımıza çıkan bir durum değildir.

- Değer biçme, iyiyi kötüden ayırmayı gerektirir ve sırf kişisel zevkin ifadesinden farklı olarak rasyonel bir etkinliktir. Yani nedenleri belirtmeyi gerektirir. Burada akla takılacak soru, *her şey neden sayılacak mıdır?* Kuşkusuz sayılmayacaktır.
- İnsanlar bazen değerlendirmelerinin doğru olup olmadığını göremezler. Özellikle kişisel duygularının etkisi yüzünden doğru olmadıklarını hemen göremezler.
- Genel değerlendirmelerin tersine, ahlaki değerlendirmeler yapıldığında, değerlendirmelerin kişisel yeğlemelerden ayrılabilmesi öne sürüldüğünde bir sorunla karşılaşılır. Çünkü belirli ölçütleri karşılamakta yeterli ya da yetersiz kalma anlamında, bir eylemin ahlaki bakımdan doğru (ya da yanlış) olduğu yargısına varmak, beraberinde o eylemde bulunmak (ya da bulunmamak) gerektiği imasını getirir. Ama böyle yargılar tercihi yansıtmıyorsa, o zaman yapılması gereken şeyi yapmak (ya da yapılmaması gereken şeyi yapmamak) için bir neden olmaz mı? Rasyonel olarak davranmak, nedenlere göre, yani ötekini değil de onu yapmanın nedenlerine göre davranmaktır. Gelgelelim, birisine eylemde bulunma nedeni sağlayanın özellikle yeğlemeler ve istemler olduğunu ileri sürmek akla yatkındır.
- Eğer ahlaki yargıların davranış üzerinde etkileri olacaksa, ki öyle görünüyor, bunların başka, yani ahlaki olmayan değerlendirmelerin olmadığı bir biçimde kişisel yeğlemelerle bağlantılı olması gerekir.
- Bu durumda ahlaki olan ve ahlaki olmayan değerlendirmeler ayrımı önem kazanmaktadır.
- Bu ölçütler açısından bakıldığında, ahlaki yargılar söz konusu olduğunda iki alternatif ortaya çıkar: Bir yanda, *“eğer değer ifade edecek ve insanlar arasında sahihi fikir ayrılıkları olacaksa, ahlaki yargılar yalnızca kişinin nelerden hoşlanıp nelerden hoşlanmadığının ifadesi olamazlar”* görüşü; diğer yanda, *“eğer ahlaki yargılar davranışlarla bağlantılı olacaksa, kişinin hoşlandıkları ve hoşlanmadıklarıyla yakından ilişkili olmak durumundadır”* görüşü... Felsefeciler buradan hareketle, ahlaki yargıların yalnızca sevilen ve sevilmeyen şeylerin ifadeleri olmamakla birlikte, son tahlilde, bireylerin sevdikleri ve sevmediklerine dayandığı sonucuna varmışlardır.
- Ancak bu da sorunu çözmemektedir. Çünkü, “beni eyleme sürükleyecek nedenler, ancak benim isteklerim, sevdiklerim ve sevmediklerim” denirse, bu varsayıma ilişkin ne söylenecektir?
- İsteklerin, yapmanın iyi olacağı düşünülen şeyle çelişebileceği önermesine yanıt, aslında çatışan iki isteğin olduğu savı olabilir. Bir yanda elde etme isteği her neyse onu elde etme isteği duyulur, öte yanda ise ahlaki bakımdan doğru olduğu bilinen şeyi yapma isteği duyulur. Bu durumda, yalan söyleyip söylemeyeceğim ve hile yapıp yapmayacağım bu isteklerin hangisinin güçlü olduğuna bağlıdır. Gelgelelim bu savın haklılığı nereden gelir ki? Yapmak istediğim şeyle yapsam iyi olur diye düşündüğüm şey arasında seçim yapma işi, yapmak istediğim iki şey arasında seçim yapma işiyle aynı değildir. Bu ikisini istekler arasında seçim yapma örnekleri olarak ele almak önemli bir ayrımı ortadan kaldırır. Belki istekler (ya da yeğlemeler) ile davranış arasında sanki yasa benzeri bir ilişki hayal ediyoruz. Ancak, eğer durum buysa, o zaman “istek” (ya da “yeğleme”) teknik anlamda kullanılmıştır ve sözcüğün normal olarak anlaşıldığı anlamda kullanılmamıştır. Bunun anlamı, “istek” ya da “yeğleme”nin açıklayıcı güçlerinin farklı olmalarıdır.
- Ahlaki değerlendirmelerin diğer değerlendirmelerden farklı olduğu nokta, eylemi iyi ya da kötü yapan olguların varlığının aynı zamanda, hoşlanmamdan ya da hoşlanmamamdan ayrı olarak, onu yapmamın ya da yapmamamın nedenlerini sağlamasıdır.
- Ancak gerçek yaşam açısından bakıldığında, ahlak yargılarının, asıl olarak, eylemlerin doğru ya da yanlış oluşlarına ilişkin yargılar olduğu varsayımı ileri sürülür. Ahlaki yargıların eylemlere ilişkin olduğu yolundaki bu varsayım, ahlaki yargıların eylemde bulunma nedenlerini sağladığı sonucunu çıkarmayı kolaylaştırır.
- Ancak eylemle bağlantıların pek o kadar doğrudan olmadığı başka türden ahlak yargıları da vardır. Örneğin, bir kişinin kişiliğine ilişkin yargılar...
- Bunun uzantısı olan ikinci sorun, nedenin gücü ile ilgilidir. Eğer eylem birinin kırılması sonucunu doğurduğu ya da birine yalan söylenmesine örnek oluşturduğu vb *süreçe*, başka açılardan doğru olsa bile, yanlış bir eylemdir. Bu nedenle, belli açılardan doğru (ya da yanlış) olan bir eylemle her açıdan, her şey göz önünde bulundurulduğunda, doğru (ya da yanlış) olan bir eylem arasında ayırım yapmak gerekir.
- Aslında birisinin incinmesi durumu, tek başına eylemin yanlışlığını gösteren yeterli neden sayılamaz. Kendini savunma durumunda bile olsa, başkasını incitmek, bu bir başkasını incitme olayı olduğu sürece **yanlıştır**. Eğer bir kişinin incitilmiş olması ahlaki bakımdan konuyla ilgili tek özellik ise, o zaman eylem yanlıştır.

- Öte yandan bir eylemin bütünüyle doğru ya da yanlış olduğunu söylemek için, eylemin doğru ya da yanlış olduğu yargısına varılabilecek **tüm** farklı yönlerini ele alabilecek ve aynı zamanda belli yönlerin ötekilere göre niçin daha önemli olduğunu söyleyebilecek durumda olmak gerekir.
- Konunun dinle ilgili yanına yönelik şu vurgunun yapılması gerekir: Bir otoriteye dayanarak ahlaki bir gerçeğin kabulü, her zaman geçici bir kabul olmalıdır. Ahlaki bir yargı olduğunu bildiren bir yargının gerçekten öyle olup olmadığını yargının dayandığı nedenlere bakarak görebiliriz. Bu nedenler, genelde, kişinin kendi çıkarına değil, başkalarının gereksinmelerine ya da kişinin, bizi başkaları tarafından kayda değer bir ideal olarak tanınan bir ideale gönderme yapmalıdır.
- Bu yüzden, nedenler etik tartışmalarında merkezi bir rol oynarlar.
- Etik öğretisinin bir örneği, **yararcılıktır**. Bu kuramın başlangıç noktası şudur: Bir eylemin doğru eylem olabilmesinin ölçütü, mutluluğu ençoklaştırmasıdır. Başka bir anlatımla, eylemler kendi başlarına değil, ancak sonuçlarının iyi ya da kötü olmalarına göre doğru ya da yanlıştır. Bu yaklaşım 18. yüzyılın sonlarına doğru Bentham tarafından ortaya konmuş ve Mill tarafından geliştirilmiştir.
- Farklı sonuçları, barındırdıkları arzu edilir bir vasfın miktarına göre kıyaslamak, ilke düzeyinde, olanaklı duruma geldiğinde, artık bu vasfı nicel olarak ölçmenin ve hangi sonucun bu vasfı ençoklaştırdığını belirleyerek kişinin ne yapması gerektiğini karara bağlamanın temeli vardır. İdeal olarak, bir mutluluk hesap cetveli geliştirmek olanaklı olabilecektir. Bu noktada, denecektir ki, mutluluk cetveline göre, yapılacak doğru şeyin, aynı zamanda ahlaki bakımdan da en doğru şey olduğunu varsaymamız için hiçbir gerekçe yoktur. Buna verilebilecek çeşitli yanıtlar var, ama yararcılar genelde şöyle bir yanıtı ortak olarak verirler: İyicilik ahlaki bir erdemdir ve başka insanlara mutluluk ve haz sağlamakla ve onları acılarından kurtarmakla ilgilidir. Yararcılık iyiciliği bütün öteki erdemlerin önüne koyar ve herkesin mutluluğunun eşit olarak hesaplanabileceğinde ısrar eder.
- Yararcılık yaklaşımı birçok açıdan eleştirilmiştir. Yapılan itirazların doğurduğu sorunlarla başa çıkmak için kuramın yandaşları tarafından yapılan çok sayıda düzeltme ve değişiklik olduğunu belirtmekle yetinelim.
- Sözü edilen ve eylem yararcılığı da denilen yararcılığın alternatifi, **kural yararcılığıdır**. Buna göre, hesaplanan tek tek eylemlerin sonuçları değil, belli bir kurala uymanın sonuçlarıdır. Kural yararcılığına göre, eğer bir kuralı izlemenin izlemekten daha çok mutluluk getirdiğini düşünüyorsak, o zaman bu kuralı bir ahlak ilkesi olarak benimsemeli ve (tek tek eylemlerin sonuçları ne olursa olsun) sürekli kurala göre davranmalıdır.
- Jon NUTTALL'a göre yararcılık, ahlaki sorunları fazlasıyla yanlış yorumluyor ve ayrımları bulandırıyor.
- Öte yandan bilimsel bir kuram neyin gözleneceğini öngörür, ama bu öngörüler doğrulanır ya da yanlışlanır, fakat gözleyeceğimiz şeyin **ne olması gerektiğini** söylemez. Ancak bir etik kuramının varsayılan rollerinden biri tam da budur, yani **ne tür yargıda bulunmamız gerektiğini söylemek**.
- Etik kuramları etiksel yargılarımızın birbirleriyle nasıl bağlantılı olduklarıyla ilişkilidir. Bir etik kuramını savunmak (en azından yararcılık gibi bir kuramı) sezgilerimizin tutunacağı olguları kavrayışımızı belirleyecektir ve bundan dolayı sezgilerimiz bir kuramın bağımsız bir sınanması olamaz. Neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin sezgilerimiz olasılıkla bir kuramla aynı çizgiye düşmek için değişiklik geçirecektir.
- En iyi durumda, bir etik kuramı (şimdiye kadar sunulduğu biçimde) **bir karar sürecini formüleştirme aracıdır**. Bir karar sürecini formüleştirmenin yararlı olduğunu düşünmek kararların dayandığı temellerin, genelde doğru olduğunu ve ahlaki açmazların yalnızca ayrıntıların işlenmemiş olması yüzünden çıktığını varsaymaktır.
- Bir eylemin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu kararlaştırırken sonuçlar yerine başka faktörleri dikkate alan etik kuramları "deontolojik kuramlar" olarak adlandırılırlar. Dinsel inançlara dayanan kuramlar deontolojik kuramlar olarak bilinebilir. En çok bilinen ve etkili olan seküler etik kuramı, Kant'ın kuramıdır.
- Felsefi boyutu diğer bölümde vurgulanacak olan Kant'ın etik kuramına göre, mükemmel ahlaki fail, mükemmel derecede rasyonel varlıktır. İnsanlar rasyonel olduklarından ahlaki varlıklardır, ama mükemmel değildirler. Çünkü aklımızın söylediğinden başka, duygularımız, tutkularımız, arzularımız vb gibi başka faktörlerden etkileniriz. Mükemmel bir biçimde genel ve evrensel olan kurallara göre, rasyonel olarak davrandığımızda ancak ahlaki davranmış oluruz.
- Eğer mükemmel ahlaki fail ideale yaklaşılmak isteniyorsa, ilkeler temelinde davranmak gerekir. Uygun ilkelere, olası her adayı, mükemmel biçimde rasyonel bir varlık tarafından evrensel bir

yasaya uyarlanıp uyarlanmadığı testine tabi tutarak ulaşılır. Bu aslında iki testtir. İlkinde, bir rasyonel varlığın evrensel bir yasa durumuna gelme (yani herkes için geçerli ve istisna tanımayan bir yasa) ilkesini anlayıp anlayamayacağı sorulur. İkincisinde, bunun rasyonel bir varlığın tahammül edeceği bir yasa olup olmayacağı sorulur.

- Kant'ın ahlaka ilişkin içgörülerini formüle etme biçimlerinden bir diğerine göre, insanları asla tek başına araç olarak görmemek gerekir. Tersine insanlar kendiliklerinden amaçtır. Çoğu ilişkide, onların bizi kendi amaçları için araç yapmalarına izin vererek insanları araç olarak kullanırız ve bunu yapmakla insanlara araç muamelesi yapmamış, onların da hizmet edebileceğimiz ve ettiğimiz amaçları olduğunu kabul etmiş oluruz.
- Ancak Kant'ın sözünü ettiği bu değildir. Çünkü onun aklındaki amaçlar, sahip olduğumuz ve başka insanların da sahip olduklarını varsaydığımız hedeflerin, isteklerin ve tutkuların dünyevi nesnelere değildir.
- Kant için bir kişiyi kendi içinde bir amaç olarak görmek, bir kişiyi saf durumda rasyonel bir varlığın çıkarlarından ayrı çıkarları olmayan, bir diğer saf durumda rasyonel varlık olarak kendi çıkarından başka çıkarları olmayan varlık olarak görmektir.
- Kant'a göre, insanlara nasıl davranmamız gerektiğine ilişkin bir içgörü edinebilmek için başka birisinin yerinde olmanın neye benzediğini hayal etmeye çalışırız.

Burada yazılmayan diğer tartışma notları da birlikte düşünülürse, etik öğretisi, genel kabul gören bir temel yaratabilmiş değil. Kendisi bunu yaratsa da, uygulamaya yönelince tartışmalar başlıyor. Bu anlamda etik, kendisi de değişim geçiren, toplumların yapılarına ve o yapılardaki değerlere göre anlamlar kazanan ilkelere dönüşüyor.

FELSEFENİN BİR ALANI OLARAK ETİK

"Ahlaki sorunlarla neden canımızı sıkıyoruz?" sorusunun açık bir yanıtı vardır: Yaşam onları sürekli olarak önümüze çıkardığı için böylesi sorulardan kaçamayız. Çoğu insan ilk karşılaştığında felsefeyi fazla soyut, fazla kuramsal ve gündelik konulardan uzak bulur. Bu insanlar, bizzat felsefecilerin dile getirdikleri sorunların çok özel ve verdikleri yanıtların doyurucu kabul edilmesinin çok kesin olduğunu, felsefecilerin böyle bir görünüm verdiklerini düşünürler. Ahlak felsefesine ayrıca şu tür itirazlar da yapılır: Ahlaki sorunlar genelde bir felsefeci tarafından sırf başlangıç noktası olarak alınmaktadır, oysa asıl ilgi duyulan şeyler başkadır. Öyleyse, felsefenin ahlaki sorunlara yanıtlar getirmesini ya da en azından yanıtlara varmak için araçlar sağlamasını bekleyebilir miyiz?

Bu soruya NUTTALL şu yanıtı verir: Sık sık geniş bir ufka yayılmış yeni ahlaki sorunlarla (ya da, en azından, yeni bir kılığa bürünmüş bildik ahlaki sorunlarla) karşılaşırız, ama bu sorunlara yanıt vermemizi sağlayacak nitelikte bir çerçeveden yoksunuz hala. Bir çerçevenin yokluğu sıklıkla bizi böylesi sorunları çözmek yerine göz ardı etmeye yöneltiyor. Bu sorunlar çok sık aşırı basitleştirilmiş biçimde dile getirilirler, çünkü onların karmaşıklığını kavrayacak entelektüel bir aygıtımız yoktur. Derin bir kavrayışa ulaşabilmemiz ancak felsefi bir bakış açısı edinmemize bağlıdır.

Ahlak, düşünce tarihinde çeşitli açılardan tartışılmıştır. Ahlaklı olmanın temelinde hangi ilkelerin bulunduğu ya da bulunması gerektiği ya da hangi davranış türlerinin "ahlaklı" ("iyi"), hangilerinin "ahlak dışı" ("kötü") olduğu gibi sorular, eski Yunandan beri felsefenin konusu olmuştur. Yaklaşımlardan bazıları şunlardır (Arat 1987):

Herakleitos (İ.Ö. 540-480), ahlak kavramlarını bilimsel biçimde belirlemiyor. Demokritos (460-370), "bahtlılık da ruhundur, bahtsızlık da... ruh, bahtlı, bahtsız varlığın durağıdır. Her hazzı değil, ahlakça güzel olana bağlı olanı seçmek gerek" diyerek, ahlaksal olanın özerkliğini ilk ortaya atmış ve böylece kendisinden sonraki, Sokrates ve Platon etiğini etkilemiştir.

Ruhun iyi durumda oluşu (euthymia) ve mutluluk (eudaimonia), Demokritos'tan başlayarak tüm Yunan etiğinin ana ilkesi olmuştur. Tüm Antikçağ ahlak felsefesi, eudaimonist özelliktedir. Mutluluk, yaşamın ereğinin ve değerinin insan ruhunda olduğunu dile getiren bir kavram. Ama bu yapıyla da mutluluk anlayışı bireyci bir özyapıya sahip... Yani tek tek kişilerin mutluluğa nasıl erişebileceklerini araştırıyor. Ancak bu bireyci özellik 18. yüzyılda terk ediliyor...

Toplumsal mutluluğun tohumları, yine de Antikçağda Platon'da var. Platon'un hocası olan Sokrates'e (İ.Ö. 469-399) göre, "erdemlerin tümü, bilgeliğe dayanıyorlar. Bilgi (episteme), insanları doğru eyleme, bilgisizlik de yanlış eyleme götürüyor. Bu nedenle, ahlaksal eylemlerimizin kaynağı bilgi olmaktadır. Bu bilginin içeriği, **iyi**dir. Ve iyi ile doğrunun ne olduğunu bilen kimse ise erdemlidir". O, **iyi, güzel** ve **yararlı** kavramlarını hep anlamdaş olarak kullanıyor. Sokrates'e göre, hoş ve yaşamı acısız kılan işler, **güzel**dir. Her **güzel** olan iş de **iyi** ve **yararlı**dır. Öyleyse iyi, belli bir ereğe hizmet eder. Kimse kötüyü isteyerek yapmaz. Çünkü insanın kötüyü iyiye üstün tutması, doğasına aykırıdır. İnsanın iyiyi kötüden ayırabilmesi, onun erdemli ve bilge olduğunu gösterir. Zaten bilgi, erdemdir. Erdemli olmak da, bilge olmak demektir. Bilgiyi, bilimin gösterdiği yolu izleyen insan iyi ve mutlu olur. Öyleyse eudaimonia'yı (mutluluk) erdemlilik sağlar. Sokrates, düzen ve uyum olan yerde iyi, karışıklık olan yerde kötü ile karşılaştığımızı söylüyor.

Sokrates'in erdem üzerindeki araştırmalarını çıkış noktası olarak alan Platon'un (İ.Ö. 427-347) etiği de mutlulukçudur. Ona göre de en yüksek iyi, mutluluktur. Platon, insanın doğal amacı olan mutluluğu sağlayacak yaşama biçimini, bunun ne olduğunu araştırmıştır. Diyaloglarında hep erdem ve mutluluğu tanımlamaya ve insanlara mutlu olmanın yöntemlerini öğretmeye çalışmıştır. Ona göre mutluluk, iyiyi sahip olmaktır. İyi ise herkesin istediği şeydir. Bu sorunu incelerken Platon, bireyi değil, toplumu göz önünde bulundurur. Birey ülküsünden çok, tür ülküsüne yönelir, yetkin insanı değil de yetkin toplumu anlatır. Ona göre en yüksek iyi, bilgi ve hazzın, ölçü, güzellik ve doğruluğa göre birleşmiş bir karışımıdır.

Erdem, ruhun doğruluğu, düzeni ve uyumudur. Kötülük ise, bu düzenin ve uyumun bozulmasıdır. İnsan erdemli olduğu ölçüde özgürdür. Çünkü böyle bir insanın ruhunu, usu (aklı) yönetir. Usu egemen olduğu için erdemli kişi, mutlu, dengeli ve huzurludur. Tutkularının kölesi olan kimse ise, mutsuzluk, uyumsuzluk ve huzursuzluk içindedir.

Onun iyi anlayışı, aslında, "tümüyle yarara ve hazzı dayanan" sofistlerin dünya görüşüne bir karşı çıkıştır. Örneğin bir sofist olan Protagoras, iyiyi yararlarla özdeşleştirir. İyiyi, pratikte yararlı olan bir şey durumuna sokar. Ayrıca, "bütün şeylerin ölçüsü insandır... Her bir şey bana nasıl görünürse, yine senin için de öyle... Üşüyen için rüzgar soğuk, üşümeyen için soğuk değildir" diyerek insanı tüm şeylerin ölçüsü yapmakla da bir değerler çokluğu ve değerler göreceliğinin doğmasına neden olur. Oysa Platon, *Yasalar*'da, "Bütün şeylerin ölçüsü tanrıdır" diyerek bir değer saltçılığına varmayı, insan yaşamına ve toplumsal yaşama bir denge ve uyum kazandırmayı istiyor. Platon sofistler kadar Herakleitos'un görüşlerine de karşı çıkıyor. "Aynı ırmağa iki kere girilmez. Her zaman her şey akmaktadır. Bütün nesnelere ırmak gibi akar" diyen Herakleitos'a karşı, her an kendisinden başka bir duruma giren, yani durmadan değişime uğrayan varlıklara ilişkin kesin bilgi edinilemeyeceğini savunuyor. Buradan yola çıkarak da, değişikliğe uğrayıp duran, sürekli olarak oluşan varlıkların ardında değişmeyen bir örnek ya da öz bulunduğunu kanıtlamaya girişiyor. Bu değişmeyen unsurlara **idea** diyor.

Platon iyi ideasını, evrenin asıl nedeni sayıyor. Onun iyisi aynı zamanda dinsel ve gizemci bir anlam taşıyor.

Platon'a göre doğruluk, bütün erdemleri kendisinde toplayan, en yüksek erdemdir. Ruhun bölümlerine karşılık olan erdemlerden bilgelik, anlığın (zekanın) doğruluğu; yiğitlik, kalbin doğruluğu; dinlilik, bizim Tanrılıkla olan ilişkilerimizdeki doğruluktur.

Özetle, Platon'un ahlaki, Sokrates'in ve Sokratesçi okulların tersine bir **toplumsal ahlak**tır. Tek kişinin mutluluğunu değil, toplumun mutluluğunu sağlamanın yollarını araştırır ve bu ahlakın odak noktasını **iyi** ideası oluşturur.

Aristoteles'in (İ.Ö. 384-322) etiği, ereksel bir etikdir. Ona göre, "iyi, her şeyin yöneldiği erektir. Ahlaklılık, bazı eylemleri kendilerinde iyi oldukları için yapmak değil, bizi "insan için iyi olan" şeye yaklaştırdıkları için yapmaktır. Yani Aristoteles, ahlakta iyiyi, insan için iyi olan şeyle sınırılıyor, "İnsan için iyi olan şey, ruhun iyilikle uyum içinde olan etkinliğidir". Aristoteles de yaşamın ereğinin mutluluk olduğunu kabul ediyor. Ama Ona göre mutluluk, anlık bir yaşantı değildir. Ne türden bir yaşamın mutluluğu kuracağını araştırıyor ve insanların yöneldiği dört ilke bulunduğunu öne sürüyor: haz, onur, zenginlik ve kuramsal yaşam. Kuramsal yaşam, yani kendini düşünmeye verme, Aristoteles'te en yüksek erektir.

"İnsana özgü mutluluk, erdemli eylemdir. Yaşamda belli bir yetkinliği olanlar mutluluğa ulaşırlar. Mutluluk, yetkin bir yaşam süren ruhun erdemli eylemidir". Aristoteles de, Platon gibi, ruhun değerlerinin gerçek

değerler olduğunu kabul eder. Mutluluğun, ancak usa uygun eylemde, erdemli eylemde bulunduğunu söyler.

Doğaya dönüş, doğaya uygunluk ilkelerini ortaya atan, doğaya uygun yaşama ilkesini felsefelerinin temeli yapan ve Kıbrıslı Zenon'un (İ.Ö. 336-264) kurucusu olduğu stoacılık, insanın ahlaksal özgürlüğünün, töreleri ve her türlü uygarlık düzenini yadsıyarak değil, yüksek türden bir doğallıkla, gerçek bir insanlıkla sağlanabileceğini savunur.

Zenon'un ahlak öğretisine göre, nesnelere değeri, insanın evrendeki yeri ve anlamı, insanın ne olduğu konusunda bilimsel bilgisi olmayan kimse erdemli bir eylemde bulunamaz. Stoacılar göre, doğru bilgi, doğru eylemde bulunmayı sağlar. Bilge, istemesinde ve eylemesinde duygulanımlardan bağımsız olmalıdır (apatheia). Ancak, Stoa ahlakının ölküsü olan apatheia durumu, doğal itkileri, insan için doğal olan duyguları duymamak değil, usla ilgisi olmayan duygulara, aşırı itilimlere yer vermemek, bunların doğmasını önlemektir. Stoacılar *doğal olanla-aykırı olan* karşıtlığını bulmaktayız. İnsanda içgüdülerin ağır basıp üstünlük kazanması doğaya aykırı olan şeydir. Doğal olan da, herkeste bulunan, herkeste bir olan usun egemen olmasıdır. Doğal olan, usa uygun olandır. Yani bu ikisi özdeştir.

Stoa ahlakı, kendi kendine yeten bilge ölküsü ile bireyci bir öğretidir... Ama doğanın yasasına bağlanma kavramı bu bireycilik karşısında bir denge ağırlığı olmaktadır.

Rönesans ve Aydınlanma ile başlayan gelişme içinde, büyük ölçüde Hristiyanlığa bağlı ahlak sistemleri önemli değişikliklere uğramış, katı kurallardan uzaklaşarak "özgürlükçü" ve "akılcı" bir ahlak anlayışına yönelmiştir. Bu süreçte en önemli yeri tutan da Kant'ın ahlak çözümlemesidir (Tanilli 1998: 235).

Königsberg'li filozof Immanuel KANT (1724-1804), kendisinden önceki bütün ahlakları, bir çıkar gözettikleri, bir yarar düşüncesinden yola çıktıkları için eksik bulur.

Gerçekten özellikle 18. yüzyıl İngiliz ahlak akımları arasında "anlıkçı ve duygucu ahlak anlayışları", "doğalcı ahlak anlayışları", "ahlak duyurusuna dayalı ahlak anlayışları" arasında en etkili olan akım, "Öğreti Tartışmaları" bölümünde de belirtildiği gibi "yararcı ahlak görüşleri"dir. Bu anlayışın başında Francis Hutcheson gelmektedir. O, erdemi, evrensel iyilikle tanımlamakta, iyilik ölçütünü genel mutluluğa yönelişte bulmaktadır. Hutcheson, yönelinmesi gereken ereğin, "çok sayıda kimsenin en büyük mutluluğu" olduğunu öne sürmektedir. Bu yararcı görüşler arasında iki akım öne çıkmıştır (Arat 1987: 96): Tanrıbilimsel yararcı görüş, kurala bağlılığa dayalı yararcı görüş.

Yararcı akımlara göre birey, iyiliği, dünyadaki ya da öbür dünyadaki mutluluk umuduyla yapmaktadır her zaman. Oysa Kant'a göre, ahlaksal değer, iyiliği eğilim sonucu değil de ödev olarak yapmakta aranmalıdır. Kant'ın etiği, insanlarda ortak bir nitelik bulunduğu düşüncesine dayanır: Bu nitelik, yasaya uyması gereken "iyi niyet"dir.

"Etiği örneklerden türetmek ona yapılabilecek en kötü hizmettir" der ve gerekçesini şöyle belirtir: Çünkü, bana önerilen her örneğin, özgür bir örnek, yani bir model olmaya layık olduğunun bilinmesi için, daha önceden, ahlaklılık ilkelerine göre yargılanması gerekir ve bu örnek ilk ağızda hiçbir zaman ahlaklılık kavramını sunamaz bize". Demek ki ahlak, deneyimlerin ya da çıkar gözetmenin tüm etkilerinin dışında, a priori (önsel) olarak, ancak aklın ilkelerinin üzerinde temellendirilebilir. Bundan dolayı, iradenin bağımsız olması ve evrensel iradeye saygıdan dolayı ve bu saygı içinde ahlaka uygun biçimde davranması gerekir. Kant'ın ahlakı koşulsuz buyruklara dayanır ve bu da şöyle dile getirilir: "Öyle davranmalıyım ki, seçimim, bir evrensel yasa olsun" (Tanilli 1998: 236).

Bu tartışmalar ve yaklaşımlar filozofların etik tartışmalarının hep içinde olduklarını göstermektedir. Bir felsefeciyi etik tartışmalarının içine çekmenin bir gerekçesi, felsefecilerin akıl yürütmeye, argümanları çözümlenmeye, varsayımları sorgulamaya alışkın olmalarıdır. Başka bir anlatımla bunun anlamı şudur: Felsefecinin ahlak tartışmalarına kattığı şey, felsefenin konusu olarak etiğe ilişkin bir bilgiden çok felsefileştirme teknikleridir (Nuttall 1997: 21).

ETİK VE PSİKOLOJİ

Alfred ADLER ve Erich FROMM gibi psikologların çok açık biçimde ifade etmiş oldukları gibi, psikoloji, aslında uygulamalı bir bilimdir. Psikoloji, tüm bulgularını bütün insanlığın hizmetine sunmalı, genellikle herkesin anlayabileceği ve kullanabileceği şekilde sunmalı, günlük sorunlarına uygulayabileceği ve bu sorunlara çözüm yolları bulabileceği şekilde sunmalıdır. Bu bakımdan psikologların ahlak konusuna eğilmeleri kaçınılmazdır. FROMM bunu, “*uygulama alanında çalışan bir psikanalist olarak edinmiş olduğum deneyimler, ahlak sorunlarının gerek kuramsal bakımdan, gerekse tedavi bakımından kişilikle ilgili incelemelerden ayrılmayacağı şeklindeki görüşümü doğrulamıştır*” biçiminde vurgulamaktadır (Fromm 1994: 4).

Ayda YÖRÜKAN, çevirisi olan Erdem ve Mutluluk kitabına yazdığı önsözde şöyle diyor: Ahlak psikologları, genelde, şu veya bu gibi bir durumda nasıl hareket etmemiz gerektiği konusunda ayrıntılı olarak pratik öğütler vermezler bize. Ama hepsi, ahlak filozofları geleneğinde olduğu gibi, şu nokta üzerinde birleşirler: Ahlakın amacı, uygulamalı bilimlere ulaşmaktır. Amaçları, iyiliğin “ne” olduğunu bilmemizi değil, iyi olmamızın **gerektiğini** ve **nasıl iyi olabileceğimizi** öğrenmemizi sağlamaktır. Ama “iyi”nin ne olduğunu bilmezsek, nasıl “iyi” bir insan olmaya çalışabiliriz? Önce “iyi bir insan kime denir?” sorusunu yanıtlayacağız ki, iyi bir insan olmaya çabalayalım. Ayrıca kendimizi tanımazsak, kendi hatalarımızı, kusurlarımızı ve zaaflarımızı görmezsek, bütün bunları nasıl düzeltebiliriz? Bu bakımdan, “Ne yapacağım?” ya da “Ne yapmam gerekiyor?” gibi sorulara yanıt vermeden önce, “Ben neyim, kimim, nasılım?” sorusunu yanıtlamak gerekir.

Sözü edilen kitabı temel alarak, psikoloji-ahlak ilişkisini ele alırken, psikolojinin ve psikanalizin iki önemli ismi, Sigmund FREUD ve Erich FROMM’un birbirine aykırı iki yaklaşımı temsil ettiğini vurgulamak gerekmektedir.

Bireyin ve toplumun aslında birbirinden ayrı, hatta birbirinin karşıtı olan iki farklı birim olduğunu ileri süren FREUD, ahlak konusunda, **insan doğasının kötü olduğunu** öne süren geleneksel anlayışa bağlı kalmıştır. Bunun içindir ki, insan doğasının değiştirilemeyeceğini ve kötülüğün yeryüzünden silinemeyeceğini, olsa olsa denetlenebileceğini kabul eden **karamsar** bir görüşün temsilcisidir. Başka bir deyimle, “asli günah” kavramını benimsemiş olan –yani insan doğasının ta başından lanetlenmiş olduğunu, kötü olduğunu, kendi başına kurtuluşa ulaşmasının olanaklı olamayacağını öne süren-kötümser bir dinsel görüşün din-dışı alandaki temsilcisidir.

İnsanı **bencil** ve **anti-sosyal** bir yaratık olarak niteleyen FREUD, onu aslında içgüdüleriyle belirlenmiş **biyolojik bir varlık** olarak görmüş ve insanda iki temel içgüdüünün var olduğunu ileri sürmüştür: **Kendini koruma içgüdüü** ve “libido” olarak adlandırdığı **cinsel içgüdüü**. İnsan, yaşamak ve kendi soyunu sürdürmek için bu içgüdülerini tatmin etmek zorundadır. Ama aynı zamanda, bu içgüdülerini tatmin edebilmek için başka insanların varlığına da gereksinime duyar. İşte gereksinime duyduğu toplumsal düzen, birey üzerinde kuracağı baskıyla, aynı zamanda içgüdüleri sınırlar ve denetler. Bu denetimin ve baskının sonucunda yüceltme ve nevroz (ruhsal bozukluk) olayları ortaya çıkar. FREUD’a göre, yüceltme ve uygarlık ne kadar fazlaysa, tatmin o kadar azdır, nevrozluk da o ölçüde artmıştır.

FREUD’un biyolojik etkenlere ağırlık vermesine ve insanı aslında biyolojik bir varlık olarak görmesine karşı, FROMM, **sosyo-kültürel etkenlere** ağırlık verir ve insanı sosyal bir yaratık olarak görür. Ona göre psikolojinin temel sorunu da, bireyin dış dünya ile -doğayla ve başka insanlarla- kendine özgü bir ilişki kurmasından kaynaklanır ve böyle ilişkinin de ancak öğrenme, eğitim ve kültürleşme süreçleriyle gerçekleşebileceğine dikkat çeker. FROMM’a göre, insanın dış dünya ile ve toplumla ilişki kurma gereksinmesinin tatmin edilmesi, en az temel gereksinmelerinin (açlık, susuzluk, cinsellik, uyku vb) tatmin edilmesi kadar önemli ve zorunludur, belki de onlardan daha zorunludur. Ona göre insan davranışına yön veren itkiler ve çeşitli etkenler içerisinde en etkin güç, sevgidir.

FROMM’a göre insan doğası, FREUD’un öne sürmüş olduğu gibi kötü değildir. **İnsan doğası bir anlamda ne iyidir, ne de kötüdür**. Yalnızca birtakım olanaklarla donatılmıştır. İnsan doğası gelişmek, açılmak, tüm olanakları ile gerçekleşmek, dış dünyayla ve başka insanlarla bütünleşmek ve özdeşleşmek istemektedir. Bunları yapma olanağı bulamadığı zaman, doğal ve normal gelişmede bir sapma olmakta ve **kötülük** dediğimiz şey ortaya çıkmaktadır. Fromm’a göre, kötülük, insan doğasının ayrılmaz bir niteliği olacak yerde, sağlıksız sosyal ve kültürel çevrelerin ve yanlış eğitim tekniklerinin ve yöntemlerinin bir ürünüdür.

Fromm, Freud’un tersine, insana ve insanın geleceğine umutla bakar.

Fromm, ahlak sorununu, insanı bir bütün olarak gören ve temelinde yine felsefeye dayanan geniş kapsamlı bir insan bilimi açısından ele alır. İnsan nedir? İnsanın amacı nedir? İnsanın dünya ve toplum içindeki yeri nedir? Evrensel bir insan doğasından söz edilebilir mi? Bu sorular, ona göre, ahlak sorunu ele alınmadan önce mutlaka yanıtlanmalıdır. Fromm'a göre, ahlaki normların ve değerlerin insanın kendisini, yani kendi güçlerini, yeteneklerini ve olanaklarını gerçekleştirmesi bakımından yaşamsal bir önemi vardır. Ahlak sorunları tüm kişiliğin incelenmesinden ayrılamaz. Fromm, değer yargılarının hareketlerimizi ve davranışlarımızı belirlediğini; ruh sağlığımızın ve mutluluğumuzun bunların geçerliliğine bağlı olduğunu; nevrozların son tahlilde bir ahlaki başarısızlığın belirtisi olduğunu; birçok durumda nevroitik bir belirtinin ahlaki bir çatışmanın özel bir anlatımı olduğunu; psikanalitik tedavinin başarısının kişinin ahlaki sorunlarını anlamaya ve çözmeye bağlı bulunduğunu öne sürer.

Fromm, psikolojiyle ahlak arasındaki yakın ilişkiyi ortaya çıkardıktan sonra bir adım daha ileri gider ve sosyal bilimler alanına geçer. İnsanın toplumsal olan ilişkisine çok büyük önem verdiği için yeniden bu konu üzerinde durur. Özet olarak, O, şu önermelerin geçerliliğini kesin olarak kabul eder:

1. İnsanın doğuştan gelen temel bir doğası vardır
2. Toplum, insan tarafından bu temel insan doğasına sıkı sıkıya bağlı olan gereksinimleri tatmin etmek üzere yaratılmıştır
3. Ne var ki, şimdiye kadar yaratılmış olan sosyal düzenlerin hiçbiri, insan varlığının temel gereksinimlerini sağlayacak biçimde düzenlenmemiştir
4. İnsan varlığının temel gereksinimlerini karşılayacak bir toplum düzeni yaratmak olanaklıdır ve insan bunu sağlayabilir

FROMM, bu topluma "sağlıklı toplum" diyor ve onun özelliklerini de sıralıyor.

ETİK NORMLARI VE ERDEM (YAŞAMIN ANLAMI)

Aydınlanma Çağının "kendi bilgine güven" anlamına gelen "bilmek cesaretini göster" biçimindeki davranış ilkesi, çağdaş insanın çabaları ve başarıları için itici bir güç olmuştur. Şu var ki, insan aklı ve bağımsızlığı konusunda gittikçe artan kuşku ahlaki bir karışıklık yaratmış, böylece insan hem aklın, hem de doğuştan gelen sezginin önderliğinden yoksun kalmıştır. Bunun sonucu olarak da, değer yargılarının ve ahlak normlarının yalnızca bir zevk sorunu olduğunu, yani keyfimize göre yaptığımız gelişigüzel bir seçme olduğunu ve bu alanda nesnel olarak geçer olan bir şeyin söylenemeyeceğini öne süren **rölativist** bir anlayış önem kazanmıştır. Ama insan, değerler ve davranış normları olmadan yaşayamayacağına göre, bu rölativizm onu akıl dışı değer sistemleri için kolayca yakalanan bir av durumuna getirmiştir.

Erdem ve Mutluluk kitabında da belirtildiği gibi, Fromm'a göre geçerli ahlak normları, insan aklı ile ve yalnızca onun tarafından oluşturulabilir. İnsan, akıl tarafından üretilen diğer yargılarda olduğu gibi, ahlaki yargıda bulunma ve onları diğerlerinden ayırt etme konusunda da yetenekli bir yaratıktır. Nitekim büyük **hümanist ahlaki düşünce** geleneği, insanın özerkliğine ve aklına dayanan bir değerler sistemi kurmak için gerekli temelleri atmış durumdadır. Bu sistemler, "insan için iyi ya da kötü olan şeyin ne olduğunu bilmek istiyorsak, insan doğasının ne olduğunu bilmek zorunda olduğumuz" öncülü üzerine bina edilmişlerdir. Buna göre ahlaki tavırlarımız ve hareketlerimiz için geçerli olan normların kaynağı, bizzat insan doğasında bulunur. Ahlak normları, insanın kalıtım yoluyla kazandığı nitelikleri üzerine inşa edilir ve bu normların ihlal edilmesi durumunda insanda birtakım zihni ve heyecani bozukluklar ortaya çıkar.

Olgun ve bütünlüğe varmış bir kişiliğin karakter yapısı, üretici bir karakter, "erdem" in kaynağını ve temelini oluşturur. "Kötülük" ise, son tahlilde, bir kişinin kendisine karşı gösterdiği kayıtsızlıktan ve kendisini saklamaktan kaynaklanır.

Ahlaki rölativizmin yapmış olduğu gibi, nesnel olarak geçerli olan davranış kurallarından vazgeçemeyeceksek, bu çeşit kurallar için ne gibi ölçütler (kriterler) bulunabilir? Aranılan ölçütün türü, normlarını incelediğimiz ahlak sisteminin tipine bağlıdır. Bunun zorunlu sonucu olarak da otoriter ahlaktaki ölçütler, hümanist ahlaktakinden temelli bir biçimde farklıdır.

Otoriter ahlakta, insan için neyin iyi olduğunu söyleyen ve davranış kurallarını ve yasalarını koyan bir otorite vardır. Hümanist ahlakta ise kuralları koyan da, kurallara bağlı kalan da insanın kendisidir. İnsan hem kuralların formel kaynağı ya da düzenleyici gücü, hem de kuralların uygulandığı kişidir.

Otoriter ahlak, hümanist ahlaktan, biçim ve öz olarak ayrılır. Biçim açısından, otoriter ahlak, insanın iyiyi-kötüyü bilme yeteneğini inkar eder; kuralları koyan her zaman bireyin üstünde olan bir otoritedir. Öz ya da içerik bakımından ise, otoriter ahlak neyin iyi neyin kötü olduğu sorusunu kendine boyun eğenin çıkarı açısından değil, her şeyden önce, otoritenin çıkarları açısından yanıtlar.

Hümanist ahlak da, karşıtı olan otoriter ahlaktan iki açıdan ayrılır. Biçim bakımından erdemle günahı birbirinden ayıracak ölçütün, insanı aşan bir otorite tarafından değil, yalnızca insanın kendisi tarafından belirlenebileceği ilkesine dayanır. Öz bakımından dayanmış olduğu ilke, insan için iyi olan şeyin “iyi”, insan için zararlı olan şeyin “kötü” olduğudur. Ahlaki değerler biricik ölçütü, insanın rahatı ve mutluluğudur.

“Erdem” sözcüğüne verilmiş olan çeşitli anlamlar, hümanist ve otoriter ahlak arasındaki farkı çok iyi bir şekilde göstermektedir. Aristoteles, “erdem” sözcüğünü “kusursuzluk” –insana özgü olanakların gerçekleşmesini sağlayan etkinlikteki kusursuzluk- anlamında kullanmaktadır. Paracelsus ise, “erdem”i, her şeyin bireysel niteliği ile –yani özelliği ile- eşanlamlı olarak kullanır. İnsanın erdemi de, insan türüne özgü olan bazı belirgin niteliklerin toplamıdır; tek bir insanın erdemi kendi bireysel tekliği, yani biricikliğidir. İnsan kendi erdemini geliştirdiği zaman “erdemli” olur. Buna karşılık, çağdaş anlamda “erdem”, otoriter ahlakla ilgili bir kavram durumuna gelmiştir. Erdemli olmak, kendini yadsımak ve boyun eğmek, bireyselliğini tam olarak gerçekleştirecek yerde, baskı altında tutmak demektir.

Oysa hümanist ahlak, insanı merkez olarak alır. Bu, hiç kuşkusuz, insanın evrenin merkezi olması demek değildir. İnsanın değer yargılarının, bütün öteki yargıları ve hatta algıları gibi, köklerini insan varlığının özelliklerinden alması ve yalnızca onunla ilgili olması anlamına gelmektedir. Hümanist görüş, insan varlığından daha yüksek ve daha değerli hiçbir şeyin olmadığını ileri sürer. İçinde bencilliği barındığı ileri sürülen bu görüş, oysa, insan doğası gereğince, bencilliğin ve yalnızlığın insan için iyi olması anlamına gelmez. Ve insanın amacının, dış dünya ile ilişki kurmaksızın gerçekleşebileceğini söylemek de değildir.

Gerçekte, hümanist ahlakı savunanlardan birçoğunun öne sürmüş olduğu gibi, insan doğasının ayırt edici niteliklerinden birisi şudur: İnsanın gelişmesi ve mutluluğu, ancak, başka insanlarla ilişki kurarak ve onlarla dayanışma halinde yaşadığı sürece gerçekleşebilir.

Hümanist ahlakın dayanmış olduğu ilke, erdemin, insanın kendine karşı olan yükümlülüklerini gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Kötülük ise, insanın kendi kendisini baltalamasıdır.

KONUNUN TOPLUMSAL BOYUTU VE TEMEL DEĞERLER

Buraya kadar ele alınan genel yaklaşımların da gösterdiği gibi, etik konusu üzerinde düşünürken, bütüncül düşünme gereği ortaya çıkmaktadır. Konunun yalnızca bazı parçaları üzerinde düşünmek bizi sağlıklı değerlendirmelere götürmeyebilir.

Ele alınan yaklaşımlardan da çıkarılabileceği gibi, başta gelen bir özelliği şu etiğin: Etik, bir kişinin davranışlarıyla ilgili bir değerlendirme olsa da, onun ölçütleri kişi doğmadan önce toplumda yerleşmiştir. Etik, kişinin başkalarıyla ilişkileri içinde söz konusudur; başkalarıyla ilişki içindedir ki, bir insan, bencil ya da yüce gönüllü, sahtekar ya da dürüst, yalancı ya da doğru sözlü, tek kelimeyle iyi ya da kötüdür. Özetle ahlak, bir toplum içinde ve o topluma göre bir anlama sahiptir; bu niteliğiyle toplumda, aynı toplum içinde de çağdan çağa değişikliklere uğramıştır (Tanilli 1998: 233). Bu anlamda etiği, Hançerlioğlu, “Belli bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını saptayan ve inceleyen bilim” olarak tanımlar (Hançerlioğlu 1993: 8).

İnsanlar; değerleriyle yaşar, toplumlar değerleriyle var olurlar. İnsanlık tarihinin birikimi olan “uygarlık değerleri” de “evrensel emanetler” olarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Bunlar “temel değerler”dir, özellikleri kalıcı olmalarıdır. Elbette “toplumsal değerler” de değişir. Prof. Dr. Yılmaz ESMER’in vurguladığı gibi, “Hiçbir toplumda değer sistemlerinin değişikliğe uğramadan süregitmesi beklenemez. Değişmeye ne kadar dirençli olursa olsun, bazen çok yavaş, bazen biraz daha hızlı, bazen az, bazen köklü, ama

değerler de değişime uğrar. Önemli olan, bu değişmelerin hangilerinin toplumların gelişme çizgisinde (kabaca geleneksel, sanayi ve sanayi ötesi) beklenebilecek, hangilerinin ise gerçekten bir “ahlaki yozlaşma”nın işareti sayılabilecek türden olduklarıdır”.

Evet, elbette toplumsal değerler de değişir. Kimisi gelişimin gerisinde kalır, kimisi içi boş kalıp olmuştur, kimisi de değişerek daha anlam kazanmıştır. Ancak “tüketim dünyası”nın koymaya çalıştığı değerler “yeni” değil, çok eski ve içi boş görüntülerdir (Atabek 1999: 10). Vurgulanmalıdır ki, toplumların değişiminde “önce değer yargıları değişir”, sonra her şey değişmeye başlar. Öyle ki bir süre sonra kendinizi bile tanıyamaz olursunuz. Çünkü değişmeyen hiçbir şey kalmamıştır (Atabek: 1999: 13-14):

Önce değer yargıları değişir... Sonra insana bakış değişecektir... Hedefler değişecektir... İlişkiler değişecektir... Davranışlar değişecektir... Umutlar değişecektir... Sıkıntılar değişecektir... Mutsuzluk nedenleri değişecektir...

Ve insanlar, en kısa zamanda zengin olmanın kendileri için kaçınılmaz olduğunu düşüneceklerdir. En kısa zamanda zengin olmak, onlar için yakıcı bir hedef olacaktır. Bunun için kimi kullanmak gerekirse kullanacaklardır. Kimi ezme gerekiyorsa ezeceklerdir. Kimin eteğini öpmek gerekiyorsa öpeceklerdir. Kimin çanağını yalamak gerekiyorsa yalayacaklardır.

Hepimizi tek tek yöneten ‘yaşamın temel değerleri’dir. Çok azımız ‘toplumsal değerler’ sistemini irdeler, süzgeçten geçirir, eleştirir, ‘kendi değerler sistemi’ni oluşturur. Büyük çoğunluk, ‘toplumsal değerler sistemi’nin farkına bile varmadan benimser, onu kendi değerleri sanır, onların güdümüne girer. Bir araba almak ister, çünkü araba artık kendi değerler sisteminin içine girmiştir. Ama önce bir ev almak gerekir, çünkü evi olmak arabadan önce gelen değere sahiptir. Ev ve arabadan sonra sıra yazlığa gelir, çünkü ev-araba-yazlık toplumsal değerler üçgenini oluşturur (Atabek 1999:8).

‘Tutarlı bir yaşam’ hedefinin değer sistemi olan bütün insanlık tarihinin evrensel değerleri, ‘yaşayan her şeye değer vermek, eşitlikçi davranış, hayatın paylaşımı, duyguların geliştirilmesi, akıl ve mantıkla bilinçlenme, bencillikten kurtulmak, kendisiyle barışık olmak’ ne olduğu bile unutilan kavramlar olmaktadır. Bütün bunları unutmak ise, insanlığı unutmaktır (Atabek 1999: 9). Toplumumuzda herkesin yakındığı “güvensizlik, sevgisizlik, yalancılık, birbirini ezme, üstün olma hırsı, insan kullanma, aşırı tüketicilik, ikiyüzlülük, göstermecilik, paraya ve mala tapmacılık” bütünüyle insanlık değerlerinin yitirilmesinin sonucunda oluşmuştur (Atabek 1999:11).

Türkiye Bilimler Akademisi’nin (TÜBA) yaptığı bir araştırma var: **Türkiye’de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları...** Bu çalışmada yer alan **“Ahlaki Değerler ve Toplumsal Değişme”** bölümünde sorulan sorulara verilen yanıtların oranı düşündürücü.

Çalışmanın **“Ahlaki Değerler”** bölümünde şu soru sorulmuştur:

“İnsanın çoğuna güvenilebilir mi?”

1991 Değerler Araştırması’nda ülkemiz deneklerinin yalnızca yüzde onu “Güvenilebilir” demişti. Bu sonuç, 10 kişiden 9’unun “Güvenilemez” demesi sonucunu vermektedir. Bu oran 43 toplum içinde en düşük ikinci orandır.

1997 araştırmasında bu oran yüzde 6.5’e düşmüştür. Son altı yıl içinde 3-4 kişi daha insanlara güvenini yitirmiştir.

1000 kişiden 935’inin “ötekilere güvenilmez” dediği bir toplumda yaşamın nasıl bir şey olduğunu sorgulamak önemli olmalıdır.

İkinci bir soru da, **“Genel olarak baktığınızda şu anda ülkemiz kendi çıkarlarını gözetken az sayıda çıkar grubu tarafından mı, yoksa tüm halkın çıkarları gözetilerek mi yönetilmektedir?”** biçiminde sorulmuştur.

Bu soruya 1991 araştırmasında “kendilerini gözetken az sayıda çıkar gurubu” yanıtını verenlerin oranı yüzde 52 olarak bulunmuştu.

1997 araştırmasında bu yanıtı verenlerin oranı yüzde 76'ya çıkmıştır.

Bir üçüncü soru, “**Çok az istisna dışında, hiçbir kamu görevlisi rüşvet ve yolsuzluğa karışmaz**” olarak sorulmuştur. Buna “Evet” diyenlerin oranı yüzde 5 ile sınırlı kalmıştır. Deneklerin yüzde 68'i “Kamuda çalışanların hepsinin ya da çoğunluğunun yolsuzluk yaptığı” kanısını, yüzde 28'i de “Yolsuzluk yapanların sayısının az olduğu, ama istisnai sayılamayacağı” kanısını belirtmiştir. Burada önemli olan, bu oranın gerçekte ne olduğu değil, toplumun hangi kanıyı taşıdığına belirtilmesidir.

Rakamlar, içinde yaşadığımız toplumsal ortamdaki bozulmanın boyutlarını ortaya koyması bakımından düşündürücüdür. Böyle bir ortamda toplumsal değerlerin erozyona uğramadan kalması olasılığı zayıftır. Çevremize baktığımızda, belki kendimize baktığımızda bu zayıflığı göreceğimiz çok örnek göze çarpacaktır.

ETİK SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞ BİÇİMLERİ

İkiyüzlülük

Bu konuda sayın Öztin AKGÜÇ'e kulak verelim: Toplumsal, kişisel eksiklerimizden biri ve belki en önemlisi ikiyüzlülüğümüz, gerçek duygularımızı ve düşüncelerimizi gizleyerek, farklı görüntüler ve izlenimler vermemiz. İkiyüzlü davranmamızın nedenleri arasında kişilikli olmamamız, çıkar beklentilerimiz, cesaretsizliğimiz, hatta korkaklığımız, bazen de nesnel (objektif) görüntü verme isteğimiz sayılabilir.

Hangi ortamda ve koşullar altında olursa olsun, ne gibi tepkiler gelirse gelsin, görüş ve düşünce açıklamak, tutarlı olmak, esen yele göre yelken açmamak kişilikli davranıştır. Biz genellikle tersini yaparız. Bulduğumuz ortama göre tavır alırız. Havayı koklar, konuşmamızı, yazımızı, düşüncelerimizi ona göre ayarlarız.

Aslında Türkiye'de kişilikli olmanın, bağımsız olmanın, içten ve dürüst davranmanın bir bedeli var, bazen de ağır bir bedeli var. Bunu göze alamıyoruz. Kıvırtıyoruz, kişilerin yüzüne açık açık düşüncelerimizi ve görüşlerimizi açıklayamıyoruz.

Sahte gülücüklü, ortama göre konuşan, değişim, uyum, yenilik maskesi altında her boyaya boyanan, tutarlı olmayan kişilere karşı bir savaşım vermeliyiz. İkiyüzlülük, riya bir başarı aracı olarak görülüyor. Bu tür politikacılar, yazarlar, işadamları başarılı oldukları sürece ikiyüzlülükten kurtulamayız.

Politik yalan

Bu konuda, Fransa'nın yaşayan en büyük düşünürü Jacques DERRIDA'nın İstanbul'da verdiği konferans üzerine yazdığı yazıda Nilüfer KUYAŞ şunları söylüyor:

20. yüzyılın politik yalanlarına karşı en büyük fikir mücadelesi vermiş düşünürlerden olan Hannah ARENDT'e göre modern politikada yalan “tam, kesin ve mutlak” duruma gelmiş. Ona göre politika aracı olarak yalan, artık gerçeği gizlemekle yetinmemekte, *gerçeği bozmakta*, yani *yok etmektedir*.

Arendt'in çalışmalarına ve çabalarına büyük önem veren Derrida, “Tabii ki devletin bütün haklarını inkar etmesi beklenemez. Ama gerçeği çarpıtmasını önlemek de bizim görevimizdir. Sonsuz bir tartışmayı sürdürmek, kanıtları, tanıkları ve arşivleri yaşatmak, hep yeniden başlamak zorundayız” diyor.

Derrida'ya göre, “Üniversiteler, aydınlar ve yargı, politik yalanın yeni sınırlarını tanımak görevini taşıyorlar. Devlet her yalan söylediğinde, evrensel akli ve genel iradeyi değil, sınırlı bir çıkar gurubunu temsil ediyor. Bir sosyal guruba karşı diğerini savunuyor”.

Modern politikada yalan, tarihi yaşamış olanların gözünün içine bakarak tarihi yeniden yazmaktır. Kurgu, artık gerçeklikle ilişki kurmuyor, gerçekliğin yerini alıyor. Yeni çareler bulmak, yeni tepkiler geliştirmek zorundayız.

Derrida'nın önerdiği strateji ise şu: Gerçeğin ne olursa olsun galip geleceği saflığına kapılmadan, gerçeğin kutsallığına inanmayı sürdürmek.

Siyasetin Yozlaşması

ARI GRUBU'nun "Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlaka Doğru 3 - Siyasi Ahlak" dizisinde konu ile ilgili şunlar söylüyor:

Bugün modern demokrasilerde siyasal karar alma sürecinde yaşanan "siyasal kirlilikler" ciddi ve tehlikeli boyutlara ulaşmış durumdadır. Siyasal ahlakın bozulması ve siyasal yozlaşmaların giderek yaygınlaşması toplumun tüm katmanları üzerinde etkili olmaktadır. Siyasal karar alma sürecinde yaşanan siyasal yozlaşmalar, günümüz modern toplumlarında artık rüşvet, irtikap, zimmet, ihtilas ve adam kayırmacılık ile sınırlı değildir. Siyasal yozlaşmaların türleri, nitelikleri ve boyutları her geçen gün artmaktadır. Modern demokrasilerde bugün siyasal kayırmacılık, hizmet kayırmacılığı, oy ticareti (logrolling), lobcilik, rant kollama, gönül yapma (suvasyon) siyasal manipulasyon ve benzeri yozlaşmalar yaşanmaktadır.

Diğer çağdaş demokrasilerde olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda siyasal yaşam, siyasal kültür ve siyasal yapı ve kurumlarda bir ahlak çöküntüsünün varlığından sıkça söz edilmektedir. Bu ahlak çöküntüsü, ne yazık ki, toplumsal yaşamın diğer yapılarına ve kurumlarına, toplumsal kültüre de yansımaktadır. Daha açık bir anlatımla siyasette yaşanan kirliliklerin ve yozlaşmaların bir sonucu olarak ekonomide, medyada, bilim dünyasında, aile kurumunda ahlaki değer yargılarının giderek bozulduğu görülmektedir. "Balık baştan kokar" ve "Bir baş soğan, bir kazanı kokutur" gibi atasözleri, anlatılmak istenileni en özlü bir şekilde ifade etmektedir. Devleti yönetenlerin ahlaki değerleri, davranışları ve eylemleri kuşkusuz diğer toplumsal yapılar ve kurumlar üzerinde etkili olmaktadır. En başta devleti yönetenlerin ekonomik güçlerinin ve yetkilerinin "sınırsız" olması ve bunun sonucunda ekonomi politikalarının yeniden seçilebilmek amacı doğrultusunda kullanılması, ekonomik düzeni ve yapıyı tümüyle tahrip etmektedir. Bugün içinde yaşadığımız kronik enflasyon, bütçe açıkları, borç batağı ve diğer ekonomik sorunların temel sorumlusu siyasal iktidarlardır. Siyasetçiler için en iyi ekonomi politikaları, ne yazık ki seçimi kazandıracak reçetelerdir. Siyasal iktidarların seçim ekonomisi stratejileri ekonomik sorunları ve yozlaşmaları her geçen gün daha kronik bir duruma sokmaktadır.

Siyasal iktidarların seçmen dışında toplumun diğer kesimlerine de çıkar sağlamak suretiyle destek elde etmeye çalışmaları yeni tür yozlaşmaları gündeme getirmektedir. Siyasal iktidarlar özellikle iş dünyası, medya ve bilim dünyasına çıkarlar vaat ederek ya da sağlayarak bu kurumları yozlaştırabilmektedirler. Bugün iş ahlakının, medya ahlakının ve bilim ahlakının bozulmasının ve yozlaşmasının baş sorumlusu siyasal iktidarlardır. Her fırsatta "ulusal çıkarlar", "toplum çıkarı", "kamu yararı" gibi kavramları dillerinden düşürmeyen siyasal iktidarların ve onların mensuplarının kendi özel çıkarlarının peşinde koşmadıklarına artık toplumu inandırmaları olanağı kalmamıştır. Hele hele bilgi toplumunu ve medya demokrasisini yaşayan günümüz toplumlarında buna gerçekten olanak kalmamıştır. Vatandaşlar siyasete ne denli ilgisiz olurlarsa olsunlar, kitle iletişim araçlarının yetersiz olduğu dönemlerdeki kadar bilgisiz (cahil) değillerdir.

"Temiz Siyaset" arayışında ortak ahlaki değerlerin oluşturulması için, toplumda yaşayan bir birey olarak ahlaki görevlerimiz ve sorumluluklarımız olduğunun bilincine varmamız gerekiyor. "Gölge etme başka ihsan istemem" ya da "bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın" ve benzeri seçkin ahlak anlayışlarından arınmamız gerekir. Birey olarak toplumsal yaşama mutlaka katkılarımızın olması gerektiğine inanmalıyız.

Toplumda ortak ahlaki değerlerin mutlaka toplumsal uzlaşma ile belirlenmesi ve toplumsal sözleşme durumuna getirilmesi gereklidir. Ters durumda toplumsal ahlak kuralları bazı bireylerce ihlal edilebilir ve toplumsal düzen bozulabilir. Siyasette neyin "iyi", neyin "kötü", felsefi deyimle neyin "en yüksek iyi" olduğunu belirlemeye çalışmamız gerekiyor. Bu bir Siyasette Yeniden Yapılanma Projesi'dir. Bunun hukuk alanında ve kamu yönetiminde yeniden yapılanma ile birlikte düşünülmesi gerekir.

Özellikle 19 Şubat'ta MGK'nda yaşananlardan sonra patlayan bunalım, bu konuda yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koydu. Cüneyt ARCAYÜREK, bu olay sonrası yazdığı bir yazısına, "Avrupalılar kendi ölçülerine göre değerlendirip bazı siyasetçilerin istifasını beklediler, ama..." diye giriyordu... Hasan CEMAL, "Bizim Siyasette Ahlak Çıtası..." başlıklı yazısında diğer ülkelerden istifa örneklerini sıralıyor: 1. Yer Washington, yıl 1982. Başkan Reagan'ın Milli Güvenlik Danışmanı, yani Amerikan yönetiminin en

güçlü üç dört adamından biri istifa etmek zorunda kalıyor. Niye? Japonlar'dan hediye saat kabul ettiği için... 2. Yer Washington, yıl 1991. Başkan Bush'dan sonra Beyaz Saray'ın iki numarası istifa etmek zorunda kalıyor. Niye mi? Eşini dostunu birkaç kez devletin resmi uçaklarından yararlandığı için... 3. Yer Washington, yıl 1993. Başkan Clinton, Adalet Bakanlığı'na bir aday gösteriyor. Amerikan tarihinde ilk kadın aday bu. Ama bir süre sonra adayını geri çekiyor. Neden mi? Peru'lu bir çifti kaçak olarak evinde çalıştırdığı ve daha sonra da sigortasını gecikmeli ödediği için... 4. Yer Bonn, yıl 1994. Başbakan Kohl'un Ekonomi Bakanı istifa etmek zorunda kalıyor. Niye mi? Ekonomi Bakanı özel bir şirkete özel bir mektup yazıyor. Ama özel mektubunu 'Ekonomi Bakanlığı' antetli kağıda yazıyor. Bir akrabasının sahip olduğu fabrikada imalatın kaliteli olduğunu, satın alabileceğini söylüyor. Mektubun basına yansıdığı gün Alman Ekonomi Bakanı istifasını veriyor. 5. Yer Almanya, yıl 1999. Almanya'daki eyalet başbakanlarından biri aniden istifa ediyor. Neden mi? Bir: Kendi düğününe kendi seçim bölgesindeki imalatçıların gönderdiği bedava kahve ve biraları kabul etmek gafletinde bulunduğu için... İki: Yeni evlendiği eşini, ülkenin en önde gelen turizm şirketlerinden birinin özel uçağıyla bedava tarafından Kahire'ye tatile gönderdiği için... 6. Yer Almanya, yıl 1999. Alman siyasetinin efsane liderlerinden biri olan Helmut Kohl'un başbakanlığı döneminde siyasal partilere bağışlarla ilgili yasayı çiğnediği ortaya çıkıyor. Ne yapmış Kohl? 1993 ve 1998 yılları arasında 2 milyon Alman markını beyan etmemiş, parti kayıtlarına geçirmemiş, gizli banka hesaplarında tutmuş. Bomba patlayınca, itiraf ediyor ve yargı mekanizması harekete geçiyor.

Bunları sıraladıktan sonra "Hesap sormak..." ara başlığıyla sürdürüyor yazısını... Kurallar rejimidir demokrasi... Yazılı ve yazısız kurallar... Neyin nasıl olacağı yasalarda yer alır. Yasaların öngörmediği *ahlak kuralları* da vardır. Bunların izleyicisi de kamuoyudur. Demokrasilerde hesabı en başta kamuoyu sorar. *Siyasetin ahlak çitasını yükseltecek* en etkili yol kamuoyu denetiminden geçer. Bu açıdan medyaya, gazetecilere de büyük sorumluluk düşer.

Hele hele içinde yaşadığımız süreçte bu konu üzerine çokça düşünmek zorundayız...

Bilimsel Çalmalar

Yıldız Üniversitesi Akademik Etik Kurulu, "*Bilim Etiği ve Bilimde Sahtekarlık*" başlıklı çalışmasında şu görüşlere yer veriyor:

Bilim etiği kişiye araştırma yaparken ve bulgularını yayınlarken uyması gereken ahlaki yolu gösterir ve bilimcilere bunlarla ilgili yükümlülükler getirir. Bilim etiği, araştırma etiğini ve yayın etiğini kapsamaktadır. Bunlar, tüm bilim topluluğunda genel kabul gören kurallar ve değer ölçüleridir. Oysa ülkemizde bilim etiği pek tartışılmamakta ve üniversitelerimiz bu konuda yeterince bilinçlenmiş olmaktan uzak bulunmaktadır.

Bilimsel araştırmalar güvene dayalıdır. Gerçek anlamda, araştırmacılar güven ve özgürlük üzerine kurulmuş bir topluluğun üyesidirler. Bu toplulukta doğruluk, dürüstlük ve açıklık temel unsurlardır. Araştırmacıların yaratıcılıklarını ortaya koyabilmeleri için özgürlük, hava ve su kadar yaşamsal bir değere sahiptir. Ancak, her özgürlük gibi bilim özgürlüğü de sorumluluk gerektirir. Zaten uyulması gereken kuralların olmadığı yerde özgürlük de olamaz. Bilimcilere tanınan özgürlük, her türlü bilimsel araştırmanın ve deneyin yapılmasına izin verileceği anlamına gelmez. Bilim insanının sorumluluğu hem içe hem de dışa karşıdır. İçe karşı sorumluluğu meslek ahlakına uymasını gerektirir. Gerçeğe ulaşmak, doğruyu bulmak için araştırma yaparken uluslararası kabul gören standartlara uygun bilimsel çalışma yöntemi izlenmesi zorunludur. Verilerin manipüle edilmemesi, deney sonuçlarının aynı koşullarda yinelenebilir olması, yasa hipotezlerinin her zaman doğrulanabilir olması gerekir. Kendisi ile arasına eleştirel uzaklık koymak, kesinlik, güvenilirlik, centilmenlik, dürüstlük ilkelerini uygulamak, rüşvet kabul etmemek bir bilim insanının ahlakını oluşturan tavır ve tutumlardır.

Bilim insanının topluma karşı sorumlulukları ise, projelerin potansiyel riskleri üzerine toplumun dikkatini çekmek, kötü niyetli kullanıma karşı uyarmak, zararlı sonuçlara götürebileceği öngörülen araştırmalardan vazgeçmek gibi davranış ve tutumlardır.

Bilim topluluğunun güvene dayalı bir topluluk olması, bir araştırmanın sonuçlarının daha sonra yapılacak araştırmalara temel oluşturacak olması ve yapılmış bir hatanın yayımlandıktan sonra literatürden çıkarılmasının güçlüğü nedeniyle bilimde sahtekarlık ve suistimal tüm dünyada üzerinde son derece ciddiyle durulan konulardır.

Bilimsel yaniltma (scientific misconduct) araştırmanın değerini ve güvenilirliğini azaltan tüm girişimler olarak tanımlanmaktadır. Bu da iki şekilde olmaktadır: **disiplinsiz ve düzensiz araştırma (sloppy research)** ya da **bilimsel yaniltma / yalancılık (fraud)**. Disiplinsiz araştırma yapan kişi kötü niyetli olmamakla birlikte, farkında olmadan güvenilir olmayan sonuçlar da üretebilmektedir.

Bilimsel yaniltma, saptırma ya da yalancılık (fraud) ise araştırıcının bilinçli olarak ve amaçlı bir yaklaşımla çalışmanın yöntemlerini ve sonuçlarını "kötü niyetle" saptırması ve değiştirmesi anlamına kullanılmaktadır.

Prof. Dr. Emin Kansu, Cumhuriyet Bilim ve Teknik Dergisi'nin 712. sayısında bilimsel yaniltmayı (scientific misconduct) temelde 3 grupta toplamaktadır: Bilimsel korsanlık (Başka araştırıcıların verilerini kendi izni olmadan kullanmak); Başkalarının fikir, yazı ve çalışmalarını alarak, aldığı kişilere gereken şekilde atıf yapmadan kendisinin gibi göstermek, söylemek ya da yayınlamak; Verilerin saptırılması veya varolmayan bilgilerin / verilerin "yoktan var edilmesi"...

Bilimde etik ihlaller çeşitli nedenlerle yapılmaktadır. Bilimsel dürüstlüğün dışına çıkılmasına etki eden faktörlerin başında, bireyin yeterli araştırma eğitimi ve disiplini almamış olması gelmektedir. Bilimsel yaniltma ve yalancılıkta kişisel hızlı yükselme hırısı, başkalarının kendisini olumlu ve başarılı tanımlarını arzulama, kurumun veya bölümün baskısı, "fazla yayın=fazla prestij" duygusu, parasal kazan hırısı ve nadiren psikiatrik-kişisel bozuklukların etken rol oynadığı düşünülmektedir.

Prof. Dr. Hasan Yazıcı bilimsel yağmalamayı e ayırmaktadır: **Kaba Yağmalamak** (yazılı eseri olduğu gibi aşırmak, yazılı eserin sadece bazı kısımlarını olduğu gibi aşırmak, aşırandan aşırmak); **İnce Yağmalamak** (yazılı eserin tümünü veya kısımlarını değiştirerek aşırmak, başkasının fikrini kendininmiş gibi sunmak); **ok İnce Yağmalamak** (kendi eserinden gönderme yapmadan alıntı yapmak, istem dışı yağmalamak)

Prof. Dr. zer Bekaroğlu ise bilimde yapılan sahtekarlıkları 7 gruba ayırmaktadır: Kopya ekmek, Verileri Uydurmak, Verileri Değiştirmek, Hakemlik Görevini Kötüye Kullanmak, Kitap Tercüme Ederek ve Kendi Yazmış Gibi Adını Koyarak Bastırmak, Yayınlanan Makaleden Diğer İsmi veya İsimleri Silip Fotokopisini Alarak Tek İsimle Kendi Yapmış Gibi Göstermek, Aynı Yayını Değişik İki veya Daha Fazla Dergiye Gönderip Bastırarak Makale Sayısını Fazla Göstermeye alışmak.

Bu tip sahtekarlıklarda hiçbir özür kabul edilemez. Bilimsel kariyer yapan herkesin bu değerlerden haberdar olma zorunluluğu vardır. Bilim toplumu, kendi özgürlük ve güvene dayalı sistemlerini bozacak, inanılabilirliğini riske edecek sapmalara izin vermek istemez. Bilimsel sahtekarlık yaptığından şüphelenilen kişilerin eserleri incelenir ve bilimsel yalancılık yaptığı saptandığı taktirde kendisine gereken cezai müeyyideler uygulanır.

Avrupa Bilimsel Dürüstlük ve Doğruluk Komitesi, bilimsel sahtekarlık olaylarında soruştırmada izlenecek yöntemleri saptamış bulunmaktadır.

Kurumsal Yozlaşmalar

Ülkemizde en temel sorunun "retim yoksunluğu" olduğu bilinmektedir. retmeden tüketen bir toplum olmanın sıkıntılarını ise, sık sık karşılaşılan bunalımlarla yaşıyoruz. retmeme olayını yalnızca mal üretimleriyle sınırlama olanağı ise yoktur. Kamunun hizmet üretmesi gereken kurumlarında da benzeri sorunlar yaşanmaktadır. Sorunlar karşısında çözüm üretmede ise epey kötü durumdayız, hep "Godot"yu bekliyoruz...

Kurumlardaki retimsizliği, hizmetlerin gereği gibi yapılmamasını, yetersiz ve eksik hizmet üretimlerini değişik nedenlere yaslanarak incelemek olanaklı olabilir:

- Yetersiz yöneticiler
- Çalışanların yetersiz ücret koşulları
- Kurumların aşırı siyasallaşması
- Proje yoksunlukları
- Yetkilerin çıkar amaçlı kullanılması
- ...

Kurumlarda verimlilik ve üretkenlik izlemelerinin yapılmadığı bilinmektedir. O nedenle “hizmet üretilse de üretilmese de” alınacak ücretin değişmiyor olması, çalışanları edilgen kılmaktadır. Buna sığınılmasının haklı bir yanı olabilir mi? Bu edilgenliğin sonucu, kendi mesleğinin entelektüel birikiminden de kopma, gelişmelere kayıtsız kalma eğiliminin güçlenmesidir ki, bu da kurumsal dinamikleri yok edici rol oynar...

Öte yandan, bir sonraki bölümde ele alınacak olan, yetkilerin ve kamu gücünün ek çıkarlar sağlayacak biçimde kullanılması ise, kurumları yozlaştırmaktadır.

Özellikle işveren konumundaki kamu kuruluşlarında izlenen **ihale** yöntemleri ise, kurumların yozlaşmasının en önemli nedenlerinden biri sayılabilir. “*Her yasal olanın ahlaklı ve adil olmayacağı*” en tipik uygulaması, 2886 sayılı Devlet İhale Yasası’ndaki “**davet yöntemi**”dir. Kurum yetkililerinin istediklerini davet etmeleri sonucu gerçekleşen ihalelerin çoğu, yolsuzluk söylentilerine konu olmaktadır.

Bu konu kurumsal yozlaşmaların önüne geçilmesi için “saydam yönetim”, “gün ışığında yönetim” kavramlarının gündeme getirilmesine neden olmaktadır. Ancak karanlıktan beslenmenin bir yaşam biçimine dönüştüğü koşullarda, bu kavramlar çoğu kez havada kalabilmektedir. Gelinen tehlikeli nokta karşısında ülkemizde de Toplumsal Saydamlık Hareketi Derneği kurulmuştur. 1996 yılında kurulan Derneğin amacı, kamu gücünün kişisel çıkarlar için kötüye kullanılmasını önlemek, siyasal, sosyal ve ekonomik olayların yurttaşlarca izlenebileceği saydam bir toplum yapısının gerçekleşmesine destek olmak.

Bu başlık altında belirtmek istenen bir diğer nokta, **kalite** kavramıdır. Kendi değerlerinden, standartlarından kopan kurumlarda üretilen hizmetler, kalite açısından sınıfta kalmaktadır. Bitmeyen, bitmiş gösterilen, bitse de sonuç ürünleri kullanılamaz durumda olan işler... Kalitesizlik kurumsal yozlaşmaların en tehlikeli sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kurum kendi varlık nedenine uygun hizmet üretmemeye başlayınca kurumsal yozlaşmalar doğal sonuçlar olmaktadır. Bu da çalışanlar üzerine yansımaktadır. Kurumda hiç yolsuzluk olmaması bile, yine de, kurum çalışanları üzerinde ahlaki olumsuzluklar yaratacaktır.

Yolsuzluk ve Rüşvet

“Yolsuzluk, kamu gücünü kullanan, kişilere hizmet sunan kamu çalışanlarının bu gücü kullanırken veya hizmet sunarken kişilerden hukuka ve yasalara aykırı olarak, daha doğrusu hukuk dışı yollarla çıkar sağlamaları” biçiminde tanımlanabilir. Daha kısa olarak da, “kamu gücünün özel ve kişisel çıkar için kötüye kullanılması” biçiminde bir tanım verilebilir.

Yolsuzluk olayında kamu gücünün kullanımının bir kişinin çıkarı için olması gerekli değildir. Bu çıkar, bir partinin, bir sınıfın, aşiretin, dostlarının, ailesinin çıkarı da olabilir. Özellikle demokrasinin iyi gelişmediği ülkelerde yolsuzluk olayları aile veya bir sınıfın çıkarları için yapılmaktadır. Birçok ülkede ise siyasi partilerin finansmanı için ortaya çıkmaktadır (Yılmazcan 1999).

Yolsuzluk olayının incelenmesinde görülecektir ki, yolsuzluğun ortaya çıkmasının pek çok nedeni vardır: Kamu gücünü kullanan kamu çalışanlarının maddi ve manevi durumu, kamu gücüne muhatap olan kişilerin anlayışı, “hukuk devleti” ilkesinin işlememesi, devletin vatandaşına güvenmemesi, devlet sisteminin saydam olmaması, sisteme olan güvensizlik, ülkenin siyasi yapısı, gelir dağılımındaki eşitsizlik, siyasal sistemin ve siyasi partilerin halkın özgür iradesini yansıtmaması, baskıcı rejimler, devlet yaşamındaki yönetim yapısının aşırı merkezîyetçi olması, vergi politikaları, özelleştirme ve harcama kararlarının saydam olmaması, yolsuzluk ve rüşvetle mücadelede gerekli ve yeterli hukuki düzenlemelerin eksik olması, cezai yaptırım uygulamanın zorluğu, kamu hizmetlerinden yararlanmanın karışık olması, zaman alması ve standartların belli olmaması nedeniyle kamu çalışanlarının olumsuz yönde inisiyatif kullanması, kamu hizmetlerinden yararlanılması veya kamu erkine muhatap olunmasında bireyler arasında eşitsizlik olması veya bu ihtimalin bulunması, devletin toplumda üstlendiği rolün tartışılmaması, kontrol edilmemesi ve devlet birey ilişkilerinde eşitlik bulunmaması, sisteme olan güvensizliğin kamu çalışanlarını veya bireyleri isteyerek veya istemeyerek yolsuzluğa özendirilmesi vb...

Birbirinin nedeni olan yolsuzluk ve rüşvetin en yaygın olduğu ülkeler gelişmekte olan ülkeler olup, Türkiye' de bu kuşağın içerisinde. Ne yazık ki, özellikle 1980'li yıllardan başlayarak yolsuzluk ve rüşvet, ülkemizde bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihimizin hemen hemen her döneminde rüşvet ve yolsuzluk yaygın olarak bulunmakla birlikte özellikle 1980'li yıllardan başlayarak Türk toplumu, artık yolsuzluk ve rüşveti kanıksar bir tutum içine girmiş ve doğal karşılamaya başlamıştır. Son zamanlardaki operasyonlar, bu olayın geldiği noktaları ortaya koymasından önemlidir. **Yolsuzluk ve rüşvetin en tehlikeli aşamasını ülkemiz açık bir şekilde yaşamaktadır. Yolsuzluk ve rüşvet, ülkemizde bir kurum durumuna gelmiş, halk tarafından benimsenmiş ve artık doğal olarak karşılanmaya başlanmıştır** (Ökçesiz 2000, Işık). Kalkınmanın önündeki en büyük engelin yolsuzluk ve rüşvet olduğunu bazı üst düzey yetkililer ve siyasiler de söylemeye başlamıştır.

Toplumlar yüzyıllarca bu hastalıkla yaşamış olmakla birlikte, 1990'lı yıllardan başlayarak yolsuzluk olayının giderek arttığını, küresel ekonomiyle birlikte, küresel yolsuzluğa dönüştüğünü görmekteyiz. Yolsuzluklar nedeniyle gelişmiş, gelişmekte olan, büyük, küçük, demokratik, anti-demokratik, serbest piyasa ekonomisi veya tersi birçok ülkede hükümetlerin düştüğünü, önemli politikacıların konumlarını yitirdiğini ve bazı durumlarda politik sınıfların yer değiştirdiğini görmekteyiz (Yılmazcan 1999).

Baran TUNCER, Radikal Gazetesinin 27.02.2000 tarihli sayısında, yolsuzluğun sonuçlarına ilişkin şunları söylüyor: Yolsuzluk ve rüşvet hemen bütün toplumların kanayan yarası. Daha doğrusu toplumları içten kemiren habis bir hastalık. Yolsuzluk, ekonomik gelişmeyi yavaşlatan, piyasaların işleyişini bozan, her düzeyde kamu hizmetinin vatandaşlara etkin eşit bir şekilde ulaşmasını engelleyen, **toplumun ahlak değerlerini erozyona uğratan bir olgu**. Yolsuzluğun egemen olduğu bir toplumda demokrasinin yerleşmesi çok güç. Yolsuzluktan en olumsuz etkilenenler ise yoksul kesimler.

Soruna alt düzey kamu çalışanları açısından bakıldığında, bozuk gelir dağılımının bütçeleri üzerindeki olumsuzluklarını giderebilmek ve en az geçim standardını sağlayabilmek için yolsuzluğa bulaşabilecekleri söylenebilir. En az geçimi sağlayamayan ücret ve ücret artışlarını, bu gruptakiler kendilerinin yolsuzluk yapmaya özendirildikleri şeklinde yorumlanmaktadır. Bu noktada olay ahlaki nitelikten çıkıp, düşük tutulan ücretlerin yolsuzlukla desteklenmesi şeklinde algılanmaktadır. Bu düşünüş tarzı ahlaki ve doğru olmamakla birlikte, vicdanları rahatlatmak için pratik yol olarak kullanılmaktadır. Üst düzey kamu çalışanları için, alt düzeyler için anlatılan mekanizma aynen geçerli olmakla birlikte, yolsuzluklara bulaşmalarında geçim sıkıntısından çok, daha üst bir gelir düzeyinin refahına ulaşma isteği rol oynamaktadır. Ayrıca bu gruptakiler bireylere aktarılan zenginliğin bir kısmında kendilerinin payları olduğunu düşünmektedirler. Birileri zenginleşirken kendilerinin durumunda bir iyileşme olmamaktadır. Bunu gidermek için kararlarını verirken bir pay almak bir tür hak durumuna dönüşebilmektedir. Zira aldıkları ücretlerle yarattıkları zenginlik arasındaki fark kıyas kabul edilmeyecek kadar büyüktür (Işık).

İlk bakışta yolsuzluk ilişkilerinin edimcisi (aktörü) olarak ortaya çıkanların birer **"kişi"** ve **"yurttaş"** olmasından söz edilebilir. Günümüzün toplumsal örgütlenişinde bu, bir bakıma böyledir: Bu insanlar, toplum içinde, belli etik ilişkiler bağlamında kişi; yine toplum içinde belli hukuk dizgeleri içinde ve toplumun devlet adı verilen bir yapı olarak kurumlaşmasından dolayı da "yurttaş" olarak kabul edilebilirler. Ama aslında bu tür oluşumların öznesi konumunda olan "insanlar, bireyler, birer kişi midir, yurttaş mıdır?" sorusunun sorulması gerekmektedir. Bir başka soru daha sorulabilir: "Bu bireyler, gerçekten çağcıl (modern) ve çağdaş ilişkilerin taşıyıcısı mıdır?" Bu soruların yanıtı olarak şu sav vurgulanmalıdır: Yaptığı işler, kurduğu ilişkiler, elde ettiği kazançlar (maddi, manevi, paraya, servete ilişkin olarak; daha üstün bir toplumsal statü elde etmeye ilişkin olarak) "hak edilmemişlik" kavramıyla, nitelemesiyle birlikte gidiyorsa, böyle bir eylemin taşıyıcısı olan insan ne kişidir, ne de yurttaştır; ne çağcıl, ne de çağdaştır. Böyle biri, toplumda salt bireydir; her nesnenin de önünde sonunda bir birey olması gibi (Çotuksöken 2000)...

Sürdürüyor sayın Çotuksöken: Kişi, eylemlerinin hesabını açıkça verebilen, sorumluluklarını yüklenilen bireydir; etik ilişkinin, etik değerlerin taşıyıcısıdır; tüm eylemlerine, temelde etik ilişkinin, bilginin, etik değerler bilgisinin eşlik ettiği bireydir. Bütün bunları gerçekleştirdiği için de özgürdür; özgürlüğün taşıyıcısıdır. Oysa, yolsuzluk gibi hak edilmemişlikleri gerçekleştiren biri, bu hesap verme işine ne etik, ne hukuk bağlamında girişebilir; ancak durum nesne düzenine taşındığında, başka bir deyişle bir konu durumuna geldiğinde, eylemin taşıyıcısına hesap sorulabilir; böyle biri, bir kişi olmadığından kendi kendine ilişkin hesap sorma ve her şeyden önce kendine hesap verme işine girişemez. Etik ilişkilerin ön planda tutulmadığı, yurttaşlık bilincine dayalı hukuk düzeninin olmadığı ya da iyi işlemediği toplumsal ortamlarda, hesap sorma işine de pek girişilemez. Zaman zaman böyle bir hesap sorma işine girişiliyormuş gibi görünmesine karşın, çabalar göstermelik olmaktan öteye geçemez; uzun soluklu

olamaz ve kısa zamanda neredeyse her şey unutulur ve henüz kişileşmemiş bireyler aslında içgüdüsel düzeydeki yaşamlarını, bu arada çağcıl olanakları en iyi biçimde kullanarak sürdürürler.

Betül hoca bu yaklaşımıyla, günümüzü net biçimde tanımlamış oluyor...

Uluslararası Saydamlık Örgütü'nün (Transparency International) 1999 yılı için hazırlattığı Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksleri göstergeleri bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kamu oyununda yankı yapmıştır. Basın ilk kez konuya önemli bir yer vermiştir. 1999 yılında rüşvet alan ülkeler endeksi (CPI) ile birlikte ilk kez rüşvet veren ülkeler endeksi (BPI) de yayınlanmıştır.

Uluslararası Saydamlık Örgütü'nün 5 yıldan bu yana yayınlamakta olduğu yolsuzluk algılama endeksleri, son yirmi yılda devlet yapımızda gözle görülür bir bozulmanın ve moral değerlerde çürümenin egemen olduğunu doğruluyor. Türkiye, endeks sıralamalarında tüm gelişmiş ülkelerin altında ve yolsuzluğu bir yaşam biçimi durumuna getirmiş ülkelerin arasında yer alıyor. 10 üzerinden derecelendirilen endekslerde en temiz ülkeler 8.0 ile 10.0 arasında not alırken, Türkiye'nin derecesi 3.5 dolayında istikrar bulmuş gibi. 1995'ten başlayarak son 5 yılın derecelerindeki gelişimi şöyle: 4.10, 3.54, 3.21, 3.40, 3.60... Bu rakamla Türkiye, 1999 yılında 99 ülke arasında 54. sırada yer alıyor. Daha kötüsü Ürdün, Fas, Tunus, Zimbabve, Güney Kore, Filipinler gibi ülkeler bile yolsuzluk batağına bizim kadar saplanmış değiller.

Erciş Kurtuluş (1999), bu rakamları şöyle yorumluyor: "Yolsuzluk ve Rüşvetin Türkiye'de bu denli yaygınlaşmasının ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok nedenleri var. Ancak en önemli neden, ülke yönetimine temel oluşturan siyasal yapının çarpıklığı, halkın demokratik katılımı yerine siyasal ve ticari çıkar ilişkilerine dayalı çarpık bir düzenin seçim sistemine egemen olması. Siyasal yaşamın saydam ve temiz olmadığı ülkelerde siyasal iktidarı halkın iradesi değil, çıkar çetelerinin uzlaşması belirler. Ne yazık ki Türkiye'de bütün partilerde büyük ölçüde bu durum gözleniyor" diyor ve sürdürüyor, "Böylesine saydamlıktan uzak, demokratik katılımdan uzak bir ortam benzer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yolsuzluğun, rüşvetin, yozlaşmanın ana kaynağı oluyor. Banka kredileri, devlet ihaleleri, üst düzey bürokrat kadroları tepeden aşağı paylaşılıyor ve "balık baştan kokar" halk deyişi tüm ahlaki değerleri çürütmeyi sürdürüyor".

Kurtuluş konuyla ilgili önerileri arasında şunlara da yer veriyor:

- "Toplumsal Ahlak" konusu bir devlet politikası olmalı ve bu amaçla kurulacak bir özel ihtisas komisyonu ahlak ve siyaset, ahlak ve din, ahlak ve ekonomi, ahlak ve kamu yönetimi konularında ulusal stratejileri belirlemelidir.
- Yolsuzluk ve rüşvetle mücadele çabalarında parlamentoya, devlet ve hükümet başkanlarına karşı ortak sorumluluk taşıyacak, ulusal ve uluslar arası sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapacak, "gün ışığında" bir kamu yönetimi kurulması çalışmalarını yürütecek merkezi bir otorite kurulmalıdır.
- Yolsuzlukla mücadele konusunda bilimsel araştırmalar yapmak, bu konuda üniversitelerde, sivil toplum kuruluşlarında yapılacak araştırmalarda eşgüdüm sağlamak üzere bir sivil toplum kuruluşu bünyesinde "Yolsuzlukla Mücadele Merkezi" kurulmalı ve bu merkez kamu kesimi ve sivil toplum kuruluşlarınca desteklenmelidir.
- Başta parlamento olmak üzere her meslek grubunun ahlak kurallarını belirleyen düzenlemeler ve bu düzenlemelerin cezai yaptırımları yukarıda sözü edilen merkezi otorite ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile hazırlanmalıdır.

Ticari Alan

Küreselleşme sonucu uluslararası ticaretin ve ticari işlemlerin artması da rüşvet olaylarını artırmıştır. Özellikle geçiş ekonomilerinde komisyon olarak nitelendirilen rüşvetler, bu rüşvetleri ödeyen şirketleri karlı duruma getirmiştir. Ödenen büyük rüşvetler yabancı anlaşmaların yapılmasını veya yeni piyasalara kolaylıkla girilmesini sağlamakta ve vergi teşviki gibi özel yararlar sağlayan rüşvetler olduğu rapor edilmektedir (Le Monde of March 17). Bazı batı Avrupa ülkelerinin ticari faaliyette bulunduğu diğer ülkelere ödediği rüşvetler önemli rakamlara ulaşmıştır. Bu rüşvetlere örnek verilecek olursa Le Monde'ta

yayınlanan bir raporda Fransız şirketlerinin 1994 yılında yurtdışında ödediği rüşvetin 10 milyar Frank olduğu tahmin edilmiştir. Aynı şekilde 4 Mart 1996'da World Business'te Alman şirketlerinin yurtdışında ödediği rüşvetin yıllık 3 milyar doları aştığı bildirilmiştir.

Bu rakamlar yabancı görevlilere ödenen rüşvetlerin yalnızca bir kısmıdır. Silah ticareti için ödenen rüşvetlerin de çok yüksek rakamlara ulaştığı bilinmektedir. Bir ülke herhangi bir ihaleye girdiğinde rüşvet veriyorsa diğer ülkeler de aynı şeyi yapmak konusunda kendilerini baskı altında hissetmektedir. Eğer rüşvet vermeyi reddederlerse bunun maliyeti uluslararası ihaleleri kaybetmektir.

Devlet, kamu işletmeleri nedeniyle önemli yolsuzluk kaynağına sahiptir. Bu yolsuzluk şekli politik bir yolsuzluktur. Çünkü siyasi partilerin taraftarlarına iş bulmada ve partilerin faaliyetlerinin finansmanında bu kuruluşlar önemli bir kaynaktır. Kamu kuruluşlarının siyasi çıkar sağlamada ne denli önemli olduğunu Türkiye'de de görüyoruz. Son yıllarda yaşanan özelleştirme olayları da yolsuzluğu artıran önemli bir faktör olmuştur (Yılmazcan 1999).

Kurallara Aykırı Davranma (İşi Gereği Gibi Yapmama)

Avrupa Birliğine girme sürecinde önümüze konulan en önemli düzenlemelerden biri, iş ve hizmet üretme süreçlerine ilişkin standartlardır. Aynı işe ilişkin farklı standartlar, aynı kurumun değişik birimlerindeki uygulama farklılıkları, çoğu kez standart dışı keyfi uygulamalar, "ben yaptım, oldu" yaklaşımları da ahlaki yozlaşmanın önemli nedenleri arasındadır.

Bu keyfilik, iş üretme süreçlerinde bir avantaj gibi de kullanılabilir. Kurallara göre iş üretenlerin, "iş bilmez" ve "iş bitiremez" duruma düştükleri bu ortamda, rekabet ortamı bozulmaktadır.

Beyaz Nokta Vakfı, "bir mal ya da hizmeti **yüksek iş ahlakı** pratiği içinde üreten kuruluşların en büyük sorununun, buna uymayanların yarattığı haksız rekabet" olduğunu belirterek bir proje başlatmış. Projenin amacı, "Bir mal veya hizmetin, iş ahlakının genel kabul görmüş ilkelerine göre üretiminde, haksız rekabet ile karşılaşan kuruluşları kendi aralarında ittifaklar kurmaya özendirmek ve bir hakem kuruluşun etrafında örgütlenmesini sağlamak".

DEĞİŞİK MESLEK GURUPLARININ YAKLAŞIMLARI

Basın - Medya

Dördüncü Kuvvet Medya Gurubu'nun İnternet'teki belgesinde, "Eskiden gazeteler 'yazıyor, yazıyor' diye satılıyordu, oysa bugün 'veriyor, veriyor' diye satılıyor. Bu da gazetelerin niçin satıldığını açıkça ifade ediyor" denilerek medyamızın geldiği nokta tanımlanıyor.

Basın İlan Kurumu **Basın Ahlakı Esasları Hakkındaki Genel Kurul Kararı**'nın (1994) 1. maddesinde, "Bir kamu hizmeti olan gazetecilik, kişisel ve ahlaka aykırı amaç ve çıkarlara âlet edilemez ve kamu yararına aykırı bir şekilde kullanılamaz. Haberlerde ve olayların yorumunda gerçeklerden saptırma, çarpıtma veya kısaltma yoluyla amaçlı olarak ayrılınmaz. Doğruluğu kuşku uyandırabilen ve araştırılması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, araştırılıp doğruluğuna emin olunmadan yayınlanamaz. Bu hizmetin görülmesinde aşağıdaki Basın Ahlâk Esasları'na uyulur" denilerek, 17 maddelik ahlak ilkeleri sıralanmaktadır.

Bunlardan birkaç tanesini belirtmekle yetinelim: *Şiddet ve terörü özendirecek, uyuşturucu maddeler ve her türlü örgüt suçları ile mücadeleyi etkisiz kılacak yayın yapılamaz / Küçüklerin ve gençlerin toplum içinde, kişiliklerinin gelişmesini ve korunmasını olumsuz etkileyecek veya onlara yönelik cinsel tacize teşvik eden ve şiddeti özendiren yayın yapılamaz / Ahlaka aykırı yayın yapılamaz / Kişi, kurum ve toplum katmanlarına yönelik yayınlarda, eleştiri sınırlarını aşan aşağılayıcı sözcükler kullanılamaz; hakaret edilemez, sövülemez, iftira ve haksız isnat yapılamaz / Yayınlarda hiç kimse ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve dini inançları sebebiyle kınanamaz, aşağılanamaz. Vicdan, düşünce ve anlatım özgürlüklerini hukuka*

aykırı şekilde sınırlayıcı, sarsıcı veya incitici yayın yapılamaz / Haber başlıklarında, haberin içeriği saptırılamaz ve çelişki yaratılamaz / Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur, kendisine verilen sırları ve kaynağını açıklayamaz.

Türkiye Gazeteler Cemiyeti'nin 1998 - 1999 Çalışma ve Hesap Raporunda "Medya kuruluşlarının diğer iş alanlarıyla daha fazla bütünleşmesi, iç içe geçmesi hatta onların herhangi bir şirketi durumuna gelmesi; bu süreçte ihtiyaç duyulduğunda, siyaset kurumuyla ve iktidarla çıkar alışverişleri açısından medya kuruluşlarının bazen "silah" bazen "kalkan" kılınması, sadece gazeteciyi değil, gazetecilik kurumlarını ve gazeteciliği de çürütmektedir" deniliyor. Bu süreç gazeteciğe ve basına olan güveni sarsıcı sonuçlar doğuruyor.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nail GÜRELİ'ye göre, "Medyada güven kaybının nedenleri arasında '*doğru habercilikten uzaklaşılması*', '*doğru haberciliğe titizlik gösterilmemesi*' ve '*yanıt hakkına saygı gösterilmemesi*' en önemli rolü oynuyor". Haberin hiçbir yoruma kaçmadan, saptırmaya yönelmeden, manipülasyona girmeden, eksikliği olmadan bütün unsurlarıyla okura veya izleyiciye aktarılması, yani haberlerin olduğu gibi gerçekleri yansıtması gazetecilik mesleğinin temel kuralıdır.

Medyada bir haberin yazılması sırasında **özdenetim**in taşıdığı önem üzerinde özellikle durulmaktadır. Zeynep ALEMDAR, özdenetimi, "Gazetecilerin hiçbir yasal yaptırım olmadan mesleki açıdan bir takım ahlak kuralları çerçevesinde kendi kendilerini denetlemesidir" şeklinde tanımlıyor. Bu konuda Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Neşel Kızıl şunları söylüyor: "Yasal ya da gönüllü kuruluşlarca gerçekleştirilen oto-kontrol uygulamaları sonucu uygulanan en etkili yaptırım "teşhir"dir. Şimdiye kadar ombudsman kurumu, basın konseyleri ve basın odaları yoluyla gerçekleştirildiğini gördüğümüz oto-kontrol kurumu, çağdaş basın için vazgeçilmez bir emniyet supapıdır.

Oto-kontrolün basın özgürlüğünün korunması, basın ahlakına aykırı davranışların teşhir edilerek önlenmesi anlamında başarılı olabilmesi için yurttaşların bu kuruma gereken özeni göstermeleri, basının yaptığı önemli kamusal görevin bilincinde olup, bu bağlamda oto-kontrol otoritelerinin uygulamalarını desteklemeleri gerekir. Teşhir edildikten sonra toplum tarafından ayıplanacağını bilen bir basın mensubu ya da basın kuruluşu teşhir edilmemek kaygısını içinde taşıyacak ve ahlak ilkelerine uymaya daha fazla özen gösterecektir."

Özgür Gazeteciler Platformu yayınladığı "**Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi**"nde "her gazeteci ve basın-yayın organı, gazetecinin haklarını savunmalı ve meslek ilkelerine uymalı, uyulmasını gözetmelidir" denildikten sonra "İnsan ve Yurttaşlık Hakları", "Gazeteci Tanımı", "Gazetecinin Sorumluluğu", "Gazetecinin Hakları" ve 17 maddeden oluşan "Gazetecinin Temel Görevleri ve İlkeleri" konularında açıklamalar yapıldıktan sonra, "Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları" ele alınmaktadır. Bu kurallar, Haber-Yorum, Fotoğraf-Görüntü, Haber-İlan-Reklam, Yargı, Çocuk, Cinsel Saldırıları, Kimlik veya Özel Durum, Sağlık, Hediye, Müessese Çıkarı, Taraf Olma, Özeleştirisi, Özel Hayat, Bilgi-Belge, Haber İçin Para başlıkları altında incelenmektedir.

Öte yandan Basın Konseyi de, "İletişim Meslek İlkeleri"ni kabul etmiştir. Bu ilkeler 16 madde altında toplanmıştır.

Görüldüğü gibi, basın ve medya alanı, etik konusunun en yoğun tartışıldığı ve kural ve ilke oluşturma arayışlarının ve çabalarının en yoğun olduğu alanların başında gelmektedir.

Hekimler

Özellikle geçen yılın sonlarına doğru hapishanelerde, F tipi cezaevlerini protesto amacıyla başlatılan ölüm oruçları sırasında "hekimlerin mesleki davranışları ve etik" konusu çok konuşuldu. Bir grup hekim, komaya girme aşamasındaki ölüm oruççularına müdahale edilmesi gerektiğini savunurken, Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi, ısrarla buna karşı çıktı.

Hekimlerin mesleki davranış kuralları, 19 Şubat 1960 tarihli ve 10436 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan **Tıbbi Deontoloji Tüzüğü**nde düzenlenmiştir. 1. maddede, "Tabip ve dış tabiplerinin, deontoloji bakımından riayetle mükellef oldukları kaide ve esaslar bu Nizamnamede gösterilmiştir" denilmektedir.

Genel Kurallar ve Esaslar, Meslektaşların Hastaları İle Münasebetleri, Meslektaşların Birbiri İle Ve Paramedikal Meslek Mensupları İle Münasebetleri başlıkları altında konuyu ele alan bu Tüzük 46 maddeden oluşmaktadır.

44 maddesinde de, “Tabip ve dış tabipleri, bu Nizamname hükümlerine aykırı hareket ettikleri takdirde, 6023 sayılı Türk Tabipleri Birliği Kanununun 30 uncu maddesine tevfikan mensup oldukları Tabip Odaları İdare Heyetleri tarafından Haysiyet Divanına sevk edilirler” denilerek bir yaptırım da getirilmiş olmaktadır..

Avukatlar

26 Ocak 1971 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren, Türkiye Barolar Birliği'nin 8-9 Ocak 1971 tarihli IV. Genel Kurulu'nda kabul edilmiş “**Türkiye Barolar Birliği Meslek Kuralları**” 50 maddeden oluşmaktadır. Kurallar, Genel Kurallar, Yargı Organlarıyla ve Adli Mercilerle İlişkiler, Meslektaşlar Arası Dayanışma ve İlişkiler, İş Sahipleriyle İlişkiler, Avukatların Barolarla ve TBB İle İlişkileri başlıkları altında ele alınmaktadır.

Mali Müşavirler – Muhasebeciler

TÜRMOB (Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği) tarafından kabul edilmiş olan “**Ruhsatlı Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Meslek Ahlakı Kuralları ile İlgili Mecburi Meslek Kararı**”nın amacı, “yasal gerekleri aşan ölçüde meslek mensuplarının kendini kontrol etmeleri amacıyla moral ilkeler sistemini, toplum, müşteriler ve diğer meslek mensuplarıyla ilişkilerde uyulması gereken ve yerine getirilmesi gereken kuralları içerir” denilmektedir. Kararın “Meslek Ahlakı ve Önemi” başlıklı 2. maddesinde, “Meslek ahlakı, ruhsatlı meslek mensuplarının bağımsızlığının, kendi kendilerini denetlemelerinin ve moral dürüstlüğüünün simgedir” denildikten sonra “Mesleki ahlak kurallarının, moral ve iyilik standartlarının seviyesini belirlediği gibi cezalandırılması gereken davranış ve tutumların saptanmasındaki yargıların temelini oluşturduğu” belirtiliyor.

Bu kararlar, Defter Tutma ve Finansal Tabloları Hazırlama, Muhasebe İlkelerine ve Standartlarına Uyma Zorunluluğu (Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık), Mesleki Özen ve Titizlik, Tasdik İşlerinde ve Denetimde, Bağımsızlık Kuralı, Sır Saklama, Ücretler, Denetim Standartları ve Muhasebe İlkeleri, Öngörü Yasağı, Haksız Rekabet Yasağı, Eleman İstihdamında İş Teklifi, Dürüst Olmayan Davranışlar, Reklam ve Teşvik Yasağı, Ücretlerin İndirilmesi ve Komisyon Yasağı, Bağdaşmayan İşler, Mesleki Faaliyet ve Mesleki Şirket, Diğer Meslek Mensupları Hakkında Konuşma Yasağı ve Denetimde Kamu Sorumluluğu başlıkları altında ahlak ilkeleri ve davranış kuralları getirilmektedir.

Bilişim Alanı

Türkiye Bilişim Vakfı, “**Bilişim Mesleği Ahlak İlkeleri**” geliştirmiştir.

“Bir bilişimci, mesleğinin gereklerini yerine getirirken nelere dikkat etmelidir?” sorusunun yanıtları bu ilkelerle verilmektedir.

45 maddede ele alınan bu ilkeler, Temel İlkeler, Genel Mesleki Yükümlülükler, Bireysel Yükümlülükler, Toplumsal Yükümlülükler, Ürün ve Hizmetle İlgili Yükümlülükler, Meslektaşlar ve İş Arkadaşlarıyla İlgili Yükümlülükler, Yöneticilikle İlgili Yükümlülükler, İşveren ve Müşterilerle İlgili Yükümlülükler, Bu İlkelerle İlgili Sorumluluklar başlıkları altında sıralanmaktadır.

TMMOB'NİN YAKLAŞIMI

TMMOB, 1998 yılında başlattığı, **Mühendislik ve Mimarlık Mesleki Davranış (Etik) Kuralları** oluşturma çalışmasını, 6235 sayılı yasanın TMMOB'ye verdiği, "...mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplinini ve ahlakını korumak için gerekli gördüğü bütün teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak..." görevine dayandırmaktadır.

Doğal olarak TMMOB etik konusuna mesleki açıdan yaklaşmaktadır. Neyin ahlaki, adil ve uygun olmak bakımından referans oluşturacağına mutlak bir yanıtının olmadığı belirtilen tartışma taslağında şu görüşlere yer veriliyor (TMMOB 1999: 11): Yasalar gibi insanların davranış kuralları da kaynağını toplumdan ve toplumu biçimlendiren üretim ilişkilerinden alırlar ve üretim ilişkilerinin değişimine koşut olarak da değişirler. Bu nedenle "iyi-kötü", "doğru-yanlış" kavramları, üretim ilişkilerinin, dolayısıyla egemenlik ilişkilerinin neresinde olduğunuzu göre değişir. Ama bu değişime karşın, artık insanlığın binlerce yıllık geçmişinden süzülen ve evrensel olarak nitelendirilebilecek değerlerin varlığından da söz edilebilir.

Oluşturulan tartışma metninde, ülkemizdeki ve bazı ülkelerdeki mühendislik ve mimarlık örgütlerinin konuya ilişkin çalışmaları göz önünde tutularak, *Topluma Karşı Sorumluluklar*, *Doğaya ve Çevreye Karşı Sorumluluklar*, *İşverene ve Müşteriye Karşı Sorumluluklar*, *Mesleğe ve Meslektaşlara Karşı Sorumluluklar* ve *Kendilerine Karşı Sorumluluklar* başlıkları altında mühendislerin ve mimarların mesleki davranış kuralları tartışmaya açılmıştır.

Topluma Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar,

1. Mesleki bilgi, beceri ve deneyimlerini, toplumun ortak çıkarları; insani kazanımların ve kültürel mirasın korunması ve insan refahının gelişimi için kullanırlar. Toplumun sağlığı, güvenliği ve refahı için duymuş oldukları sorumluluk her zaman kendi kişisel çıkarlarının, meslektaşlarının çıkarlarının ya da mimar ve mühendisler topluluğunun çıkarlarının üstünde yer alır.
2. Kendilerinden istenen işin toplum ve çevre için ciddi bir tehlike yaratacağı sonucuna varırlarsa ve bu konudaki mesleki yargıları işveren ya da müşteri tarafından dikkate alınmıyorsa, görüşlerini işverene ya da müşterilerine yazılı olarak bildirirler; sonuç alamamaları durumunda meslek örgütlerini ve gerektiğinde kamu oyunu bilgilendirirler.
3. Toplumun ilgi alanı içinde bulunan teknik konulardaki görüşlerini, raporlarını, konuyu yerinde ve tam anlamıyla araştırmış, incelemiş ve yeterli bir bilgi ve verilerle donanmış olarak, adil, dürüst ve nesnel bir biçimde açıklarlar ve imzalarlar.
4. İşyerlerindeki sağlığı ve güvenliği geliştirirler.
5. İşverenleri, müşterileri, meslektaşları da dahil olmak üzere, toplumdaki herkese adil, dürüst ve iyi niyetle davranırlar.

Doğaya ve Çevreye Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar, mesleki faaliyetleri sırasında doğayı ve çevreyi korumayı mesleki sorumluluklarının ayrılmaz bir parçası olarak görürler, yaptıkları projelerin ve uygulamaların doğayla uyumlu ve doğa üzerinde en az tahribatı yapacak düzeyde olmasına çaba harcarlar, doğal kaynakların ve enerjinin tasarrufuna özel önem verirler.

İşverene ve Müşteriye Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar,

1. İşveren/müşteriyle teknik konulardaki mesleki alışverişlerinde her zaman güvenilir bir iş gören ya da vekil ya da danışman olarak ve işveren/müşterinin çıkarları için, toplumun refahını ve sağlığını ve güvenliğini tehlikeye atmaksızın, mesleki becerilerini ve deneyimlerini sonuna kadar kullanarak, uygun ve düzgün bir iş standardı ile çalışırlar.

2. İşverenleri ya da müşterileriyle olan iş ilişkilerini etkileyecek şekilde doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir armağan, para ya da hizmet ya da iş teklifi kabul etmezler; başkalarına teklif etmezler, mesleki ilişkilerini geliştirmek amacıyla siyasal amaçlı bağış yapmazlar.

Mesleğe ve Meslektaşına Karşı Sorumluluklar

Mühendisler ve Mimarlar,

1. Mesleki faaliyetlerini tüm meslektaşlarının güvenini kazanacak bir biçimde; tüm üyelerin ve mesleğin saygınlığına azami özen göstererek sürdürürler

2. Tüm meslektaşlarına ve astlarına saygıyla yaklaşırlar; meslektaşlarıyla haksız rekabet içinde olmazlar ve astlarının gelişimi için özel çaba harcarlar, onlara yardımcı olurlar

3. Yalnızca yeterli oldukları alanlarda mesleki hizmet verirler, danışmanlık yaparlar.

4. Meslek örgütlerinin faaliyetlerine aktif olarak katılmaya çaba gösterirler, onları desteklerler, mesleğin gelişmesine katkıda bulunurlar.

5. Hak ve ayrıcalıklarını kimseye devretmezler.

6. Bu mesleki davranış kurallarına aykırı davrananlara yardımcı olmazlar, onların faaliyetlerinin içinde yer almazlar; bu kurallara uygun davrananları bütün güçleriyle desteklerler.

Kendilerine Karşı Sorumlulukları

Mühendisler ve Mimarlar,

1. Mesleki bilgilerini her zaman tazelerler; mesleki alanlarındaki en son gelişmeleri izlerler; gerektiğinde kendi mesleki faaliyet alanlarındaki ya da başka alanlardaki mimar ve mühendislerle görüş alışverişi yaparlar.

2. Mesleki faaliyetlerine ilişkin olarak meslektaşlarının dürüst ve nesnel eleştirilerini dikkate alırlar, gerektiğinde kendilerini de eleştirmekten kaçınmazlar.

TMMOB'nin etik kuralları ile kastettiği, bir mesleğin uygulanması sırasında topluma, hizmetin sunulduğu kişiye, mesleğe ve meslektaşlara yönelik **ahlaki, yerinde ve adil** olduğuna inanılan davranış ilkeleridir. Eğer mesleki bir örgüt tarafından etik kurallar saptanmışsa, neyin yerinde, ahlaki ve adil olduğu bu kurallar çerçevesinde tanımlanmaya çalışılmış demektir. Açıktır ki, bu kuralların saptanmış olmasından ve uygulamaya konulmasından amaçlanan zaten mesleki yaşamı boyunca ısrarla bu ilkeleri uygulamakta olanların desteklenmesi, yeni mühendis ve mimarların yanlış yapmasının önlenmesidir. Öte yandan, tabii ki meslek davranış kurallarının belirlenmesi ya da uygulanması ile "sorunların çözüleceği" gibi bir beklenti de söz konusu olmamalıdır. Ancak, bu kuralları uygulamakla kimi yanlışlıklara engel olma fırsatı da yakalanmış olacaktır.

Temel amaç, mühendislik ve mimarlık mesleğinin insanlara daha iyi hizmet etmesi için kılavuzluk görevini sağlamaktır. Amaç kişilerin damgalanması, "ahlaklı-ahlaksız" olarak nitelendirilmesi, bu kuralların siyasal-kişisel-yönetsel vb. amaçlarla kullanılması değildir.

Kısacası mesleki davranış kuralları ile "**mühendislik ve mimarlık hizmetini ne yaparsak, nasıl davranırsak daha iyi veririz?**" sorusuna yanıt aranmaktadır.

Ancak bu kurallar oluşturulsa bile, uygulanmalarında genellik açısından şimdiden sorunlar yaşanacağı da bir gerçektir. 1983 yılında TMMOB Yasası'nda kanun hükmünde kararname ile yapılan değişiklikle, kamu kurumlarında çalışanların meslek odalarına üye olma zorunluluğu kaldırılmıştır. Dolayısıyla TMMOB'nin kabul edeceği ilkelerin üye olmayan mühendisleri ve mimarları da bağlaması söz konusu olmayacaktır.

Tartışma metninde, mühendislik ve mimarlık eğitimi içinde etik eğitiminin yeri de ele alınmıştır (TMMOB 1999: 16): Yurtdışında mühendislik ve mimarlık eğitimi veren eğitim kurumlarında mesleki etik eğitimi özel bir yer tutmaktadır. Konu son yıllarda daha da önem kazanmaktadır. **ABET** (Accreditation Board for Engineering and Technology), akreditasyon için etik eğitimi zorunlu görmektedir. SEFI (Avrupa Mühendislik Eğitimi Derneği), tüm Avrupa için geçerli olabilecek bir çerçeve program üzerinde çalışmaktadır.

Ülkemizde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Mimarlık Fakültesi'nde ve Maden Mühendisliği Bölümü'nde doğrudan doğruya mesleki etik dersleri verilmektedir. Bazı bölümlerde de bu konu mühendislik dersleri içinde ele alınmaktadır. ABET süreci içinde konunun başka bölümlerde de ele alınması doğrultusunda bir eğilim gözlenmektedir. Bilkent Üniversitesi'nde bilim, teknoloji, kalkınma, çevre ve toplum gibi konuları ele alan zorunlu bir dersin ana başlıklarından birisini etik konusu oluşturmaktadır. Hacettepe Üniversitesi'nde bu konu şimdilik bazı derslerin içinde ele alınmaktadır. Dokuz Eylül Üniversitesi Senatosu, etik eğitimi tüm birimler için gerekli görmüş ve bazı bölümlerde de dersleri başlatmış bulunmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi de ABET süreci ile birlikte konuya daha fazla girmenin hazırlıklarını yapmaktadır.

Görüldüğü gibi mühendislik-mimarlık eğitimi verilen üniversitelerde, "etik" konusuna eğitim izlencelerinde özel olarak yer verilmesi, bu sürecin de bir an önce başlaması gerekmektedir.

TMMOB Tartışma Notları'yla, aşağıdaki, birbirleriyle ilişkili soruların yanıtlanması amaçlanmıştır:

1. Bir "Meslek Davranış Kuralları" gerekli midir?

TMMOB Tüzüğü ile Odaların Tüzük ve Yönetmeliklerinde belirlenmiş kurallar dışında ayrıca "Meslek Davranış Kuralları" olmalı mıdır? FEANI (Avrupa Ulusal Mühendislik Birlikleri Federasyonu) ve Avrupa Mühendisliği ya da akreditasyon söz konusu olmasaydı böyle bir gereksinim olacak mıydı? Ya da toplumda soygunlar, vurgunlar, çete ilişkileri dururken, toplumun içinde bulunduğu olumsuz koşullardan sorumlu olanlar mühendis ve mimarlar mıdır ki böyle bir girişimde bulunsunlar?

2. "Mesleki Davranış Kuralları" hangi amaçla belirlenmelidir?

Etik kurallarının geliştirilmesinin çeşitli amaçları olabilir: Bunlardan **ilki** *esinleyici-kılavuz* kurallardır. Bu durumda hedeflerin ve ilkelerin genel anlamda belirtilmesi yeterli olacaktır. Bu kuralların ayrıntılı olması da gerekmemektedir. **İkinci** tür *eğitim amaçlı* kurallardır. Bu durumda ilkelerle birlikte açık kurallar da belirtilir; bu tür kuralların temel amacı, karmaşık durumlarda, meslektaşların başvurabilecekleri ahlaki kılavuzluk yapmaktır. **Üçüncü** tür ise *düzenleyici* kurallardır. Bu durumda ilkeler ve kurallar açık bir biçimde belirlenir ve kurallara uyulmaması durumunda hangi yaptırımların uygulanacağı belirtilir. TMMOB açısından bu durum, meslek davranış kurallarının tüzük ve yönetmelik hükümlerine yansıtılması anlamına gelecektir. Ayrıca işlemin mevcut organlar aracılığıyla mı (onur kurulları) yoksa yeni oluşturulacak kurullar aracılığıyla mı (etik kurulları) uygulanacağı belirlenmelidir.

Etik kuralları sayılan bu üç türün bir bileşimi de olabilir. Şimdi verilmesi gereken karar "etik kurallarının hangi amaçla belirleneceğidir? Bu soruya verilecek yanıt, kuşkusuz aynı zamanda "etik kurallarının" içeriğini de etkileyecektir.

3. Bu kuralların kapsamı ne olmalıdır?

Kapsamın genişliği ve hangi düzeydeki ayrıntılara inilmesi gerektiği tartışmalı bir konudur. Kapsam öncelikle kuralların amacına bağlıdır. Burada sunduğumuz "Mesleki Davranış Kuralları İlk Taslağı" yalnızca tartışmaları daha verimli kılmak için yapılmış bir girişimdir. Bu taslak özellikle ayrıntılı ve geniş kapsamlı bir biçimde hazırlanmamıştır. Kuralların bu kapsamda tutulması gibi bir zorunluluk yoktur. Ayrıntılar gerekiyor mu, kapsam genişlemeli mi? Bunlar tartışma sürecine katılan mühendisler ve mimarlar tarafından önerilmeli ve kararlaştırılmalıdır.

4. "Mesleki Davranış Kuralları" nasıl ve ne zaman uygulanmalıdır?

Diyelim ki "Mesleki Davranış Kurallarının" gerekliliğine karar verildi. Diyelim ki bu kuralların hangi amaçla belirlendiğine ve kapsamına karar verildi. Bir başka soru gündeme geliyor: Bu kurallar hemen mi (yani, tartışma sürecinin sonunda ve TMMOB Genel Kurulunda kabul edilmesiyle birlikte mi), yoksa, örneğin bir dönem sonra mı uygulanmalıdır?

Mesleki davranış kurallarının akıbetinin onların oluşturulmasına ilişkin çalışmanın büyük bir katılımı ve ulaşılabilen her üyenin görüşü alınarak, konunun enine boyuna tartışılması sağlanarak yapılmasına bağlı olduğu bir gerçektir.

HARİTA SEKTÖRÜ

Sektörümüz, yeni yüzyılın bu ilk günlerinde geleceğini ve vizyonunu tanımlamak zorundadır. Bu tartışmanın, mesleğimizin tüm uzmanlık alanlarını, tüm kurumlarını, tüm edimcilerini (aktörlerini) kapsayacak biçimde, sabırla, ama mutlaka yürütülmesi gerekmektedir.

Toplumda toprağa ilişkin tüm yatırımlardan, bugün bile kutsallık noktasında değerlendirilen iyelik (mülkiyet) kurumuna kadar uzanan faaliyetlerimizin, yeni yaklaşımlar, teknolojik olanaklar, insanlığa-bugüne ve geleceğe karşı sorumluluklarımız açısından gözden geçirilmesinde yarar vardır.

Bu tartışmalarda etik konusunun merkezi bir yer tutacağını özellikle vurgulamak gerekmektedir.

Hem kendimize ve mesleğimize olan saygımızın, hem toplum katındaki saygınlığımızın güçlenmesi, kötülüklerden arınması için mesleki davranış kurallarımızı oluşturmamız gerekmektedir.

Mesleğimizin çok değişik nedenlerle, değişik uygulamalarda toplum katında izlendiğini biliyoruz. Bazı meslektaşlarımızın yaptığı uygulamaların imajımızı zedelediği, mesleğimizi tartışmalı duruma düşürdüğü de oluyor.

Etik açıdan bakıldığında, meslek alanımızla ve uygulamalarla ilgili bazı sorular sormak ve üzerinde düşünmek yararlı olabilir:

- Bir özel şirkette çalışıyorsunuz... Sizden herhangi bir nedenle (yol, inşaat alanı, maden ocağı vb) arazinin kotlarıyla oynamanız ve hafriyatı fazla çıkarmanız isteniyor... Ne yapacaksınız? Ayrıca bunun yetkili kurum tarafından onaylanacağı güvencesi de veriliyor... Bu durumda o kurumda çalışan birisiniz ve yöneticiniz önünüze gelen belgeleri imzalamanızı söylüyor... Ters durumda işinizden olma olasılığı var... Nasıl davranacaksınız?
- Bir imar uygulaması yapıyorsunuz... Dağıtım aşamasına geldiniz... Bazı parselleri kollayıcı bir dağıtım yapmanız isteniyor... Hatta bazı parseller için çok cazip para önerileri de alıyorsunuz... Davranışınız ne olacak? İhale bedeli dışında paralar aldığı saptanan meslektaşlar için bir şey yapılacak mı?
- Ya da diyelim ki, 2981 sayılı yasanın uygulanmasının söz konusu olmadığı alanlarda (sit alanları, Boğazlar vb) uygulama yapılmasını sağlayan kamudaki mühendisler için ne yapılacaktır?
- Ölçü yaptınız... Ölçüleri büroya taşıdınız... Hesap yapıyorsunuz... Hoşgörü sınırlarının dışında farklar çıkıyor... Ölçüleri büroda mı düzeltereksiniz, arazide mi? Yoksa kar-kış, yağmur-çamur demeden araziye çıkacak mısınız?

- Bir belediyede çalışıyorsunuz... Bir binanın su basmanına kot vereceksiniz... İşveren kotu düşük göstermenizi istiyor... Bu durumda bir kat kazanacağı belli... Size de öneri yapıyor... Kabul edecek misiniz?
- Serbest çalışıyorsunuz. Bir kurum bir işi ihale yoluyla yaptırmak istiyor... Siz de işi yapmak istiyorsunuz... İhale bedelinin falanca oranını birilerine bırakmanız durumunda, davet firmalarını sizin belirleyebileceğiniz söyleniyor... Böylece de işi almanız kesinleşiyor... Yoksa belirsiz bir süre işsiz kalmanız söz konusu... Neyi göze alacaksınız?
- Açık eksiltmeli bir ihaleye katılıyorsunuz... Kırımlar kıran kırana gidiyor... Kıırma oranları %70'lere, %80'lere ulaşıyor... Kırımı sürdürür müsünüz?
- Odanın üç kuruşluk vizesinden kaçmak için, tescil evrakında sahtecilik yapıldığı ortaya çıkarsa ne yapılmalıdır?
- Bir mesleki toplantıda, sizce yanlış olan bir tartışmanın sürdüğü bir ortamda edilgen olarak kalmak ne kadar doğrudur? Ya da Kurultay, sempozyum, panel gibi platformlara katılırken, buraya yalnızca dinleyici ve izleyici olarak katılmak, aktif olmak ve katkı sağlamak için çaba harcamamak da etik açıdan değerlendirilmesi gereken bir konu değil midir?
- İşin kabulüne giden bir mühendis, eksik, yanlış ve standart dışı gördüğü kalemleri göz ardı ederek işi onaylarsa ne yapılması gerekir?
- Mesleki bilgisini geliştirmede, geliştirmek için çaba harcamadığı, bunun da meslek pratiğine yansımaları sonucu mesleğin imajını bozduğu belirlenen meslektaş için ne yapılmalıdır?
- Bir kurumda salt siyasi nedenlerle sağa-sola sürülen meslektaşlarına yapılanlara sessiz kalmak hangi mesleki davranışın göstergesi olabilir?
- Aynı kurumda çalışan, ayrı bir gelir kaynağı olmadığı bilinen, ancak diğer mühendisler göre yaşamı farklı olan bir mühendis için ek soruşturmaya gerek görülecek mi?
- Bir meslektaşın bir kamu alanını, kamu yararına ve yasalara aykırı biçimde başkalarının üzerine geçirilmesi işinin içinde yer aldığı saptanırsa ne yapılacaktır? Diyelim ki Orman Yasası'nın 2-b maddesine göre bir alanda böyle bir uygulamanın içinde yer alırsa bu görmezden mi gelinecektir?
- Sigortasız mühendis çalıştırdığı, ya da mühendisleri normal yaşam koşullarının altında ücretle çalıştırdığı, özcesi ücretle çalışan meslektaşlarının ve diğer elemanların tüm özlük haklarına (ücret, sosyal güvence, vb.) azami saygının gösterilmediği belirlenen serbest çalışan için yapılacak işlem ne olacaktır?
- Bürosuna staj yapmak üzere gelen bir öğrencinin Staj Defterini, bir gün bile staj hizmeti vermeden imzaladığı belirlenen kişi için ne yapılacaktır?
- Kurumsal çıkarı meslek çıkarlarının üzerine koyan, kurumlar arası veri ve deneyim paylaşımını sınırlandıran meslektaşlar meslek etiğinin neresinde değerlendirilecektir?

Birkaç tane de TMMOB belgeleri arasında yer alan soruya yer verelim:

- Mahkeme tarafından bilirkişi tayin edilen bir mühendis bilirkişiliğini kötüye kullanmayı alışkanlık haline getirmişse, kimden rüşvet alırsa ya da kimin hatırı daha fazlaysa onu haklı çıkaracak rapor yazıyorsa, buna "dur" denecek mi? Yoksa bu "mesleği" daha uzun yıllar sürdürmesine göz mü yumulacak?
- O eski bir mühendis. Ne var ki uzun zamandır mesleki bilgisini artırmak için hiçbir şey yapmıyor. Yeni mühendislik kavramları ve uygulamalarına çok yabancı. Yeni teknolojileri ve gelişmeleri bilmediği için müşterisinin siparişini çok pahalıya mal ediyor ve onu zarara sokuyor. Bir şey yapılacak mı?

Acaba bunlar üzerinde daha uzun düşünmenin ve mesleğimizin daha iyi bir biçimde yapılması bakımından bazı çözüm yolları aramanın zamanı gelmedi mi ? Daha doğrusu zamanı kaçırma eşiğinde değil miyiz? Etik kurallara göre davranmamayı sürdürmekte inat ve ısrar ederse, kendimizden ve toplumdaki kopuşumuz hızlanmayacak mı?

BİR MESLEK ETİĞİ OLANAKLI MI?

TMMOB'nin tartışma metninde belirtildiği gibi, mesleki davranış kuralları ya da İngilizce konuşulan ülkelerde daha çok kullanılan deyimle "etik kuralları" (code of ethics), **genel anlamda** doğruyu, iyiyi aramazlar. Mesleki davranış ya da mesleki etik kuralları, **bir mesleğin yerine getirilmesi sırasında ve**

bu mesleki hizmetlerle sınırlı olmak üzere, neyin yapılması, neyin yapılmaması gerektiğini belirlemeye çalışırlar.

"Mesleki Davranış Kuralları" ya da "etik kuralları" olarak adlandırılan kurallar, bir meslek mensubunun, o meslekle ilgili etkinlikleri kapsamındaki işlerle ilgili olacaktır.

TMMOB tarafından yürütülen çalışmanın tüm odaları da kapsayan genelleştirilmiş, çerçeve kurallar noktasında kalması doğru görünmektedir.

Ancak her bir meslek odasının, kendi meslek uygulamalarını kapsayan daha ayrıntılı kuralları üretmesi gerekecektir. Birçok uzmanın, etik konusunu ele alırken yaptığı önerilerde bu vardır.

O zaman sorun, özdenetimi ve teşhiri de kapsayacak biçimde, mesleki saygınlığı sağlamak, doğru ve güvenilir hizmet üretimi, ilişkilerde sevgiyi ve saygıyı pekiştirme noktalarını temel alan bir meslek davranış kuralları bütünü üzerinde çalışmaya başlamaktır.

Başlayalım da, yöntem ne olmalı?

Prof. Dr. Bozkurt GÜVENÇ, Cumhuriyet Bilim ve Teknik'in 7 Ekim 2000 tarihli 707. sayısındaki "Türkiye'de Araştırma Sorunları" başlıklı yazısında şöyle diyor: Yeni bilgi üreten bilimin yöntemi **tümevarım**dır. Kamuoyuna açık tartışmalara bakılırsa, yargılarımızın tümünden geldiği görülür. Bilimle tüme varacağımıza tümünden gelmeyi yeğliyoruz. Sonuç almak yerine sebep buluyoruz. Vargılarımızı taşıyacak genelleme yoksa icat ediyoruz. Ekonomi çöktü, çünkü enkaz devralmıştık. Medya dökülüyor, eğitim yetersiz. Eğitim bu durumlara düştü, çünkü aydın görevini yapmadı, çünkü gelir dağılımı bozuk; çünkü devlet çalışmıyor; çünkü faiz ödemekten ayakta duracak gücü kalmamış vb... İyisi mi devlet elini eteğini çekmeli ekonomiden. Tüm yetkileri alınmalı; ancak eğitimden, savunmadan, doğal afetlerden, enflasyondan, iflas edecek bankalardan, trafik canavarından, çevre kirlenmesinden sorumlu olmalı. Yoksa kimi sorumlu bulup , kınardık olup bitenlerden?.."

Demek ki, tümevarımcı bir yöntemle, meslek etiğimizin ilkelerini oluşturmak zorundayız. Kanımca bunun takvimi olarak, üyeler, temsilcilikler, şubeler ve genel merkez dizisi içinde bir katılım modeli uygulanarak, bir Meslek Etiği Komisyonu'nun eşgüdümünde Odamızın 2002 yılındaki Genel Kuruluna yönelik hazırlık yapmalıyız. Böylece TMMOB düzeyindeki çabaları da bütünlemiş oluruz.

SONUÇ

Birleşmiş Milletler - Milenyum Karşılama Toplantısı'nda bir araya gelen 188 ülkenin lideri gelecek ile ilgili görüşlerini de açıklamışlardı. Bunlardan Fransa Devlet Başkanı Jaques CHIRAC, "21. yüzyılda insanlığa, insan onuruna ve insan haklarına hizmet edecek yeni bir **ahlak anlayışı** geliştirmek zorundayız. Bu yeni ahlak anlayışı gereksinmesi barış ve demokrasi mücadelesinden daha önemlidir" diyordu. Cüneyt ÜLSEVER 1.01.2001 tarihli, yeni binyılın ilk yazısında, bundan yola çıkarak "Gelin Yeni Yılda Ahlakı Yüceltelim" diyor...

Orhan BURSALI 10 Haziran 1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Perşembe köşesinde "Toplumsal Vicdan/Toplumsal Etik" başlığıyla yazdığı yazıda şöyle diyor: "Dünyamızda günümüzün en önemli sorunu nedir sizce?" Açık Radyo'da dün sabah Amerikalı düşünür, bilim insanı Aristide Zolberg ile yapılan ilginç söyleşiyi dinliyorum; bu soruya verilecek yanıtı merakla beklerken, "Etik" dedi Zolberg, "Etik her dönemde başta gelmiştir". Yani, toplumsal ahlak, dünyanın en önemli sorunu!..

Görüldüğü gibi sorun önemli ve ivedi...

Tanilli hoca, "Ahlak ödevinin en zorlayıcı özelliklerinden biri de, ertelenmeye gelmemesidir" diyor, Fransız filozofu Alain'in (1868-1951), "Bugün, şimdi, hemen, tek tutacağımız budur" yaklaşımından yola çıkarak. Beklemek, ertelemek ve vazgeçmek sayılır; vazgeçmek ise, zamanın efendisi değil, kölesi olmayı seçmek demektir (Tanilli 1998:238).

Betül ÇOTUKSÖKEN, Alain TOURAINE'in Modernliğin Eleştirisi yapıtından bir alıntıyı aktarıyor: Modern toplumdan söz edebilmek için bilimin teknolojik uygulamalarının olması yeterli değildir. Buna ek olarak entelektüel etkinliğin siyasal propagandalardan ya da dinsel inançlardan korunması, yasaların tarafsızlığının kişileri torpile, adam kayırmaya, partililiğe ve yolsuzluklara karşı koruması, kamu ve özel yönetimlerin kişisel bir iktidarın aracı durumuna gelmemesi, tıpkı kişisel servetlerle devletin ya da işletmelerin bütçelerinin birbirinden ayrı tutulması gibi özel yaşamla kamu yaşamının da birbirinden ayrılması gerekmektedir.

Bu nedenle yolsuzluk, etik gibi kavramlar, çağcıl yapılanmalarda belli bir imlemi (referans noktası) olan kavramlardır.

Ülkemizde adı olup da kendisi bir türlü olamayan kavramlar sınıfında, etik... Siyasilerimiz için, yönetenlerimiz için, kendimiz için, bu anlamda, "Keşke niyetler de, söylenenler kadar samimi olabilse" demek kalıyor... Daha doğrusu keşke önce niyetler samimi olsa, sözler onların yalnızca dillendirilişi için kullanılsa...

İşin ve aşın en büyük sorunlar olmaktan çıktığı toplumlarda, bireyin çabalarının ve tatmin kaynaklarının başka mecralara kayması belki doğaldır. Kişi başına gelirin bir gecede 3.000 \$'dan 2.000 \$'a düştüğü konularda etiği tartışmak elbette kolay değil. Ama etiği tartışmak için ekonomik durumumuzun, yaşama koşullarımızın iyileşmesini de bekleyemeyiz.

Ahlaklı olanların yaşamının zora bindiği, ahlaklı yaşamının "enayilik" olarak görüldüğü, ahlaklı davranmanın bedelinin yüksek olabildiği günümüz koşullarında, özellikle şimdi, bu koşullarda, bu momentte, Türkiye'nin bir şişe ağzından geçtiği bu ortamda etik konusunu tartışmalıyız... Toplum "iki derede bir arada" yaşarken ve bu yaşayış onun "etik çöküşüyle" de ilintiliyken, şimdi, özellikle şimdi bu tartışmaları gündeme getirmek gerekmektedir. Çünkü görünmektedir ki, bu konumda oluşumuzun temel nedenlerinin başında bu etik çöküş bulunmaktadır.

O nedenle, yinelemek pahasına, Jon NUTTALL'in de dediği gibi, "Yapabileceğimiz en iyi şey, hem kendi başına hem de öteki etik değerlerle ilişkisi içinde, ahlaki sorunlar konusunda kafa yormayı sürdürmek ve bu sorunlara ilişkin nasıl düşünebileceğimize kafa yormaktır".

KAYNAKÇA

- AKARSU, Bedia
1999 **IMMANUEL KANT'IN AHLAK FELSEFESİ (Ahlak Öğretileri – 2)**, İnkılap Kitabevi, 4. Baskı, 158 s.
- AKGÜÇ, Öztin
1997 **İKİYÜZLÜLÜK**, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Temmuz 1997
- ALADA, Adalet Bayramoğlu
1993 **YEREL YÖNETİM VE AHLAK**, Toplu Konut İdaresi-IULA-EMME, 1993, iv+110 s.
- ARAT, Necla
1987 **ETİK VE ESTETİK DEĞERLER**, Say Yayınları, İkinci Basım, Ocak 1987, 222 s.
- ARI GRUBU
AHLAKİ YENİDEN YAPILANMA VE TOPLAM AHLAKA DOĞRU, 3 - SİYASİ AHLAK
- ATABEK, Erdal

- 1999 **HAYATIMIZ VE DEĞERLERİMİZ**, Cumhuriyet Kitapları, Çağ Pazarlama A.Ş., Ekim 1999, 196 s.
- BASIN İLAN KURUMU
1994 **BASIN AHLAK ESASLARI HAKKINDAKİ GENEL KURUL KARARI**
- BEYAZ NOKTA VAKFI
YÜKSEK İŞ AHLAKI
- CEMAL, Hasan
2000 **BİZİM SİYASETTE AHLAK ÇITASI...**, Milliyet Gazetesi, 20 Ağustos 2000, Pazar
- ÇOYUKSÖKEN, Betül
2000 **YOLSUZLUK ÜZERİNE**, Cumhuriyet Gazetesi, 13 Kasım 2000
- DEMİRDİZEN, Erhan
TOPLUMSAL DİNAMİKLER VE KENT KÜLTÜRÜ, TMMOB Şehir Plancıları Odası, 4. Şehircilik Kongresi Bildirisi
- DÖRDÜNCÜ KUVVET MEDYA
OMBUDSMANLIK KURUMU -1-, www.dorduncukuvvetmedya.com
- ECZACIBAŞI, Şakir
1999 **BERNARD SHAW: GÜLEN DÜŞÜNCELER**, İyi Şeyler Yayıncılık, 5. Basım, Nisan 1999, İstanbul, 430 s.
- FROMM, Erich
1994 **ERDEM VE MUTLULUK (AHLAK PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No: 325, Çev. Dr. Ayda YÖRÜKAN, İkinci baskı, 1994, 284 s.
- İŞİK, Hüseyin
YOLSUZLUK OLGUSUNUN KAMU ÇALIŞANLARI VE BİREYLER AÇISINDAN İNCELENMESİ, Maliye Yazıları Dergisi, Sayı:67
- KURTULUŞ, Erciş
1999 **1999 ULUSLAR ARASI YOLSUZLUK ALGILAMA ENDEKSLERİ VE TÜRKİYE'NİN DURUMU**, Maliye Yazıları Dergisi, 15 Ekim 1999.
- KUYAŞ, Nilüfer
1997 **YALANCININ MUMU SÖNMEYEBİLİR**, Milliyet Gazetesi, 15 Mayıs 1997
- NUTTALL, Jon
1997 **AHLAK ÜZERİNE TARTIŞMALAR-ETİĞE GİRİŞ**, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, Ocak 1997, İngilizceden Çeviren: Abdullah YILMAZ, 237 s.
- ÖKÇESİZ, Halit
2000 **RÜŞVET VE YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE YAPILMASI GEREKEN HUKUKİ DÜZENLEMELER**, Kayseri Barosu Başkanı, TSHD ve Kayseri Valiliğince Birlikte 16 Kasım 2000 günü Düzenlenen Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Panelindeki Konuşması
- SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul
1997 **DAMITILMIŞ SÖZLER**, Yapı ve Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Kasım 1997, 504 s.
- TANİLLİ, Server

1998 **YARATICI AKLIN SENTEZİ, FELSEFEYE GİRİŞ**, Adam Yayınları,
Dördüncü Baskı, Şubat 1998, 481 s.

TÜRMOB

**RUHSATLI SERBEST MUHASEBECİ, SERBEST MUHASEBECİ MALİ
MÜŞAVİR VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK MESLEK AHLAKI
KURALLARI İLE İLGİLİ MECBURİ MESLEK KARARI**

TMMOB

**MÜHENDİSLİK VE MİMARLIK MESLEKİ DAVRANIŞ (ETİK)
KURALLARI (İLK TASLAK)**, Mühendislik Mimarlık Kurultayı

TÜRKİYE BİLİŞİM VAKFI

BİLİŞİM MESLEĞİ AHLAK İLKELERİ, www.tbv.org.tr

ÜLSEVER, Cüneyt

2000 **YENİ YÜZYILA YENİ BİR AHLAK ANLAYIŞI LAZIM**, Hürriyet Gazetesi,

YILMAZCAN, Dilek

1999 **KAMU KESİMİNDE YOLSUZLUKLA MÜCADELE**, Vergi Sorunları
Dergisi, Sayı:127, Nisan 1999

YTÜ

BİLİM ETİĞİ VE BİLİMDE SAHTEKARLIK, Yıldız Üniversitesi Akademik
Etik Kurulu